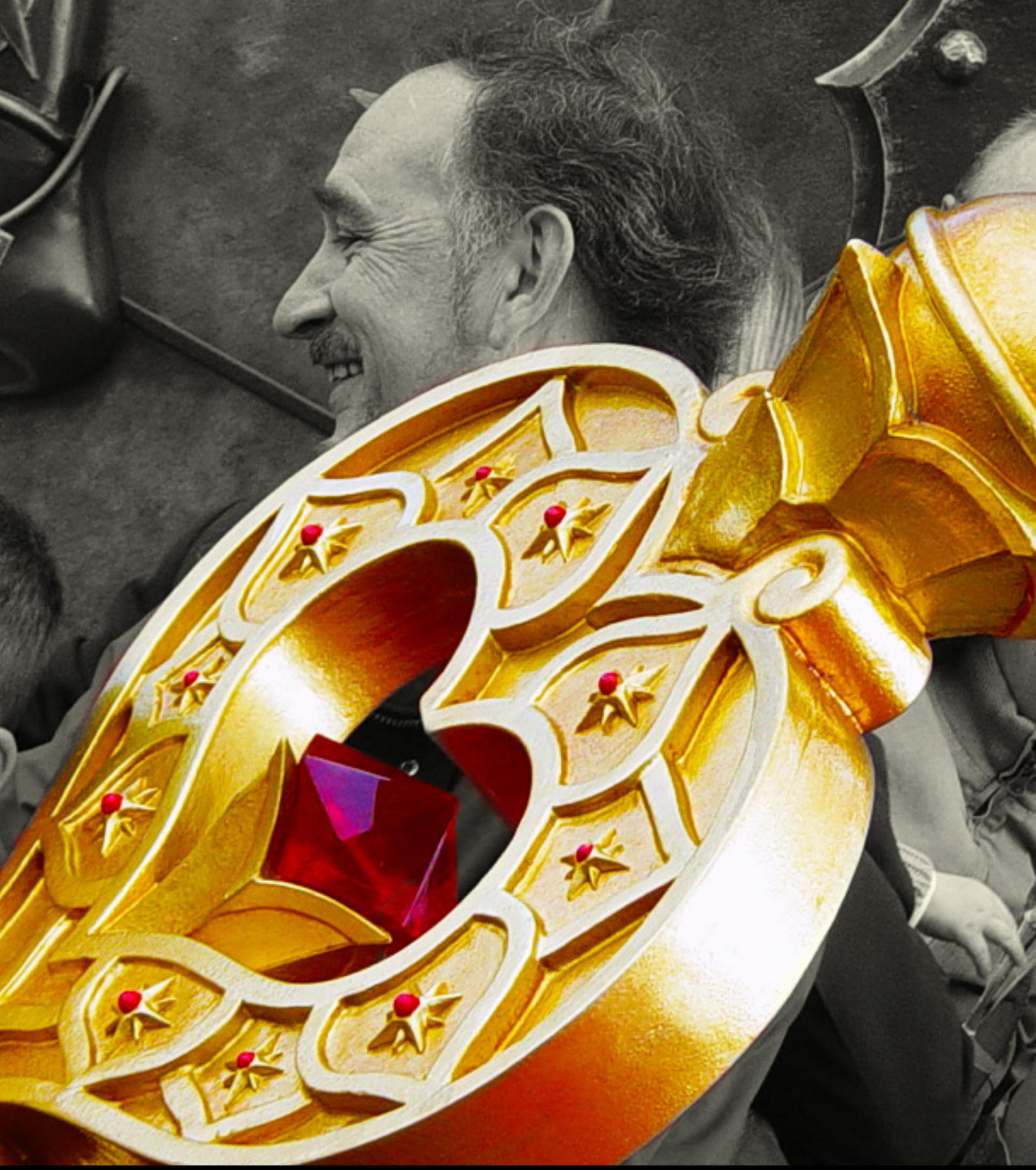

UIT DE GESPREKKEN MET EFTELIST

HENNY HOET

‘Op de bovenste verdieping van het Spuihuis leerde ik torso’s, neuzen en oren tekenen’

Het Spuihuis in Bergen op Zoom halverwege de twintigste eeuw.

UIT HET EERSTE GESPREK

Juni 2007

Het is in het voorjaar van 2007 als we voor het eerst bellen met ontwerper Henny Knoet met de vraag of we hem niet eens kunnen spreken over zijn werk voor de Efteling. Hij doet het inmiddels wat rustiger aan en werkt voornamelijk thuis. In november van dat jaar zal hij officieel met pensioen gaan en we willen hem graag de kans geven te vertellen over de jaren dat hij voor de Efteling werkte. Jarenlang wordt hij immers vakkundig op de achtergrond gehouden door de communicatieafdeling van het attractiepark. Nooit kreeg hij van zijn collega’s écht vrijheid van spreken. Zelfs een kort interviewtje met het Brabants Dagblad naar aanleiding van het tweede stripboek over Pardoes werd al tandenknarsend ontvangen. Hoe anders was dat voor zijn illustere voorgangers of voor Ton van de Ven?

We hadden in het verleden vaak steen en been geklaagd over Henny, de ontwerper die zich maar niet wilde voegen naar de stijl waarmee de Efteling was groot geworden. Maar het tij leek nu gekeerd: de ontwerpafdeling zat in een impasse na het vertrek van Ton van de Ven. Sergej Karnet en Marieke van Doorn waren roemloos ten onder gegaan en die verdomde Michel den Dulk had het helemaal aan zichzelf te danken dat ze hem in Kaatsheuvel liever kwijt dan rijk waren. En wat hadden de afgelopen jaren opgeleverd voor het park? Na de verbijstering die PandaDroom had veroorzaakt was er nu het debacle van de Vliegende Hollander. Henny was de stabiele factor op de ontwerpafdeling. In de afgelopen dertig jaar veranderde een regionale speeltuin in een modern attractiepark en Henny was er altijd bij.

Aan de andere kant van de lijn lijkt even een aarzeling door te klinken. Henny verklaart zijn terughoudendheid: hij werkt op dat moment nog voor de Efteling en hij moet voorzichtig zijn met wat hij wel of niet naar buiten brengt. De relatie van de ontwerper met zijn werkgever blijkt een beladen onderwerp. We vragen hem of hij een paar weken later beschikbaar is - zo kan hij even wennen aan het idee. Of we niet aanstaande zaterdag kunnen komen, vraagt hij dan. En zo zitten we op een bewolkte zaterdag in juni in een keurig aangelegde achtertuin in Sprang-Capelle.

Om het ijs te breken krijgen we eerst een kleine rondleiding. In de huiskamer hangt prominent een groot, kleurrijk schilderij van Pardoes de Tovernar, een kopie van het schilderij dat in de Pardoessuite van het Efteling Hotel te vinden is. Naast het schilderij hangt een kamerjas in blauw en rood velours, onmiskenbaar de stoffen van de kleding van Pardoes. ‘Een cadeautje van mijn collega’s bij de Efteling’, glundert Henny, maar we zijn hier natuurlijk niet om alleen maar over Pardoes te praten.

Redactie Eftelist

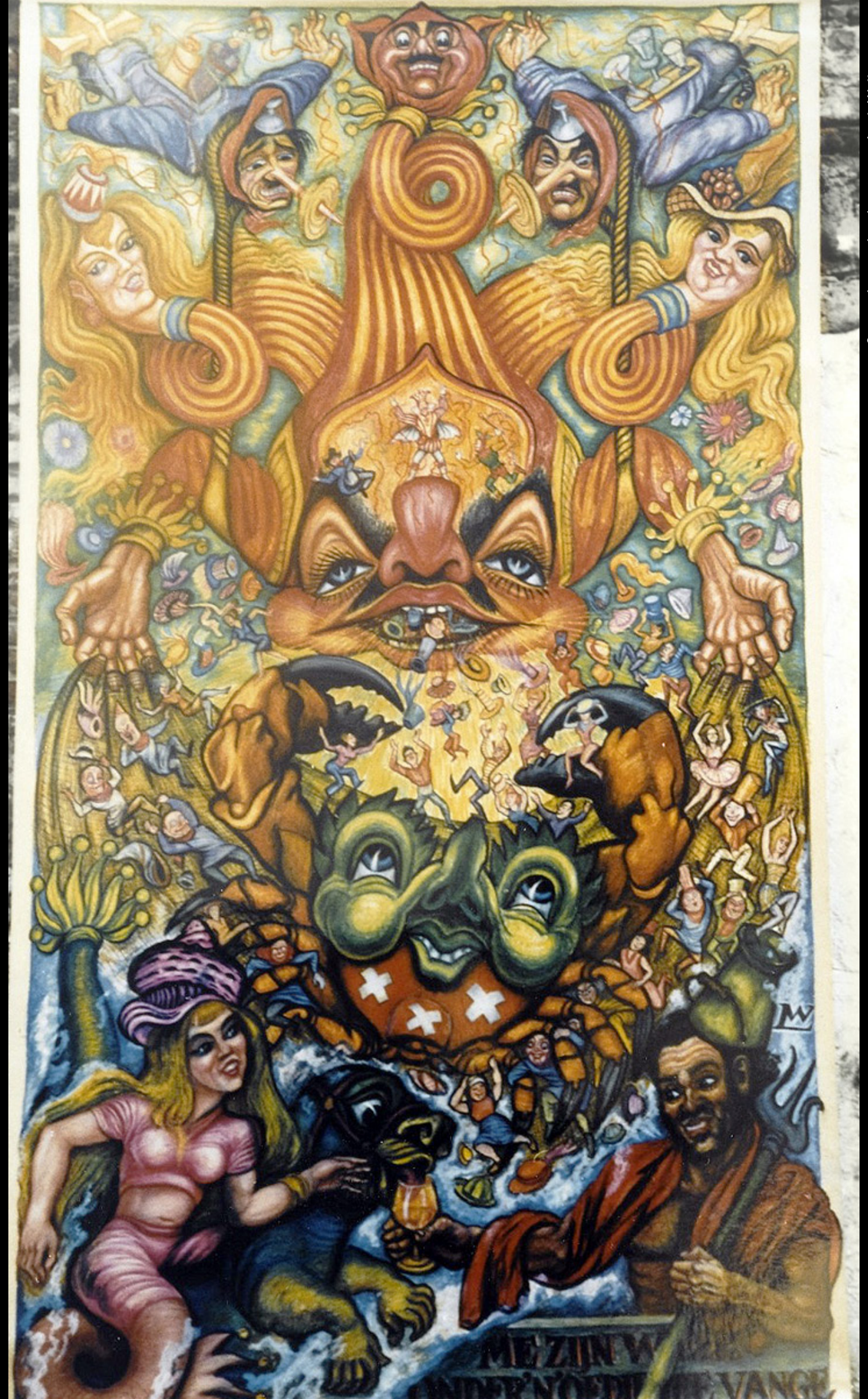

Carnavalsprent door kunstenaar Louis Weijts.

EEN CIRCUSJE VAN LAKENS EN GORDIJNEN

'Ik ben geboren in 1942 in de Wassenaarstraat, in het centrum van Bergen op Zoom. Het klinkt wellicht onwaarschijnlijk, maar ik herinner me toch wel iets van die allereerste levensjaren, al zijn het maar fragmenten. Het was oorlog en we sliepen in de kelder. Daar stond het grote ledikant van mijn ouders. In de wand was een gat gemaakt dat leidde naar de kelder van de buren; zo konden we vluchten, mocht één van de twee huizen instorten. Het is een beeld dat duidelijk, als een plaatje, in mijn hoofd zit. Maar misschien heb ik het vooral wel van verhalen - ik ken die kelder natuurlijk ook van latere jaren. Ik weet in elk geval nog goed hoe we na de oorlog buiten speelden met wat er na alle verwoesting in de jaren ervoor nog op straat te vinden was, brokken puinsteen bijvoorbeeld. Her en der in de stad stonden ruïnes van wat ooit huizen en winkels waren geweest.'

'Vanaf mijn tiende jaar woonden we aan de rand van Bergen op Zoom in de nieuwe wijk Gageldonk. Het was een buurt vol jonge gezinnen en dus waren er ook heel veel kinderen. In de omgeving waren boomgaarden en oude fruitbomen en een kwartiertje verderop zat je middenin het bos! Dat was voor ons een geweldig terrein. Je kon er van alles fantaseren, bouwen en organiseren. Wat je als kind op een enkele woensdagmiddag allemaal kunt beleven, daar verlang je naar terug wanneer je ouder wordt: tegenwoordig is in een paar uurtjes de middag alweer om.'

'Je zou kunnen zeggen dat ik altijd al iets van een romanticus in me had. Al hang ik niet zozeer naar het verleden, er is bij mij steevast veel plaats geweest voor de fantasie. Als kind probeerde ik al een eigen wereld te creëren. Ik herinner me hoe ik met vriendjes in de buurt eens een circus op touw had gezet. Iedereen nam wat mee van thuis - gevraagd of ongevraagd - lakens, gordijnen, wasknijpers... Met vliegertouw en stokken maakten we onder een boom de constructie voor een tent en met graszoden fabriceerden we een piste. Iemand had op het onderstel van een kinderwagen een kassa getimmerd van veilingkratjes. We hadden nog geen circusprogramma, dus er moest eerst nog geoefend worden. Voor één of twee cent mocht iedereen naar de voorstelling komen kijken. Ik geloof niet dat ik mezelf destijds bewust naar voren schoof als artistiek leider van het circus, al denk ik dat veel van de creatieve ideeën wel bij mij vandaan kwamen. En ik tekende natuurlijk het affiche voor de voorstelling! Eén van de jongens uit mijn straat wierp zich op als de directeur van het circus. Hij liep dan met zo'n stokje onder zijn arm en hij voerde zelf helemaal niets uit. Later is hij econoom geworden. Die had het dus al vroeg in zich om anderen het werk te laten doen.'

NEUZEN EN TORSO'S TEKENEN IN HET SPUIHUIS

'Het gevoel voor ontwerpen en vormgeven moet al in mijn kindertijd zijn begonnen. Ik was verzot op carnaval: de taferelen, kostuums, de maskers en de sculpturen - imposant en soms zelfs monsterachtig! Eens per jaar, tegen carnavalstijd, ging ik kijken bij kunsthandel Goosen in de Fortuinstraat. Daar hing dan een metershoge pasteltekening in de etalage: een allegorie met wonderlijke taferelen. Die tekeningen werden gemaakt door kunstenaar Louis Weijts, iemand die erg inspirerend voor me is geweest. Zijn kunstwerken waren eigenlijk de grootste prikkel voor mij om iets te gaan doen op creatief gebied. Later heb ik nog les van Louis gehad. Bij Kunstkring Bosschaert kon je op zondagmorgen onder zijn leiding leren tekenen naar model, op de bovenste verdieping van het Spuihuis. Voor vijfenveertig cent per les leerde ik daar in houtskool torso's, neuzen en oren tekenen.'

KERSTMANNEN EN PAASHAZEN

'Ik heb een grafische opleiding gedaan en op een zeker moment kwam de Efteling in beeld als mogelijke werkgever. Tegenwoordig heb je overal reclamestudio's en ontwerpbureaus, maar indertijd was de Efteling één van de weinige plekken waar je beroepsmatig terecht kon als vormgever. Laat ik er eerlijk over zijn: ik was toen wel wat sceptisch over de Efteling. Er was een speeltuin, een roeivijver, een kanovijver en het Sprookjesbos. Ik vond het wel een knus wereldje hoor, maar ik zag de horizon wat verder. Ik oriënteerde me daarom op Duitsland, want daar gebeurde in mijn ogen toch wel wat meer dan hier in Brabant. Op een zeker moment heb ik toch gesolliciteerd bij de Efteling, waarbij ik Ton van de Ven voor het eerst ontmoette. Er was op dat moment geen functie beschikbaar, maar Ton zou het me laten weten zodra er een nieuw project zou worden begonnen. Vrij kort daarna werd ik gevraagd te komen werken bij een bedrijf in Zuid-Duitsland dat van alles en nog wat in opdracht maakte. 'Bewegliche Schaufensterfiguren' noemden ze het: kerstmannen en paashazen voor winkeletalages. De grote warenhuizen hadden in die tijd heel mooie, uitgebreide themadecors, passend bij het seizoen of bij bepaalde festiviteiten. Zo was ik ineens fulltime vormgever geworden. Na in Duitsland een tijdje ervaring opgedaan te hebben, ben ik teruggekeerd naar Nederland.'

KELTISCHE HIËROGLIEFEN UIT JE DUIM ZUIGEN

'Toen ik me eenmaal weer in Nederland had gevestigd bleek de Efteling bezig te zijn met de bouw van het Spookslot. Het park zocht daarom tijdelijk een extra vormgever. Ik werd in de Efteling aangenomen voor dat project, maar uiteindelijk ben ik er nooit meer weggegaan. Op mijn eerste dag bij de Efteling kreeg ik een rondleiding over het bouwterrein van het Spookslot. Op dat moment realiseerde ik me dat op deze plek toch wel zeer bijzondere dingen gemaakt werden en de schaal van het bouwwerk stond natuurlijk flink in contrast met het kneuterige Sprookjesbos. De zuidkant van het Spookslot en de gang met de kroonluchters waren op dat moment al gedecoreerd. De voorkant van het slot was nog volledig ruwbouw, slechts grove vormen met hier en daar een staketsel.'

'Ik assisteerde bij de realisatie van het show-decor van het Spookslot en ik heb zowel aan de buitenkant als aan het interieur meegewerkt. Ik werkte daarbij samen met mensen als Henk Smulders en Joop de Bont. Mijn eerste opdracht was het vormen van de Keltische hiërogliefen - eigenlijk fantasiedecoraties - naast de ingang van de attractie. We gebruikten daarvoor een soort mergelachtige specie en met een speciale techniek konden we dat eruit laten zien als hardsteen. Aan de rechterzijde van de deur is het werk van Henk te zien en ik was verantwoordelijk voor de linkerkant.'

'Het Spookslot was een enorm project en voor het eerst werd er iets in de Efteling gebouwd in de maanden dat het park gewoon geopend was. Terwijl we bezig waren stonden bezoekers door het gaas naar onze werkzaamheden te kijken. Eén ervan merkte op: 'Kijk, ze zijn die echte aan het namaken.' Ik was op dat moment pas halverwege, terwijl Henk al klaar was met de andere zijde.

Dat gaf wel aan hoe overtuigend het Spookslot als ruïne begon te worden. Er waren zelfs mensen die meenden dat dat Spookslot er altijd al gestaan had en ik weet nog hoe euforisch sommige journalisten waren: het gebouw zag eruit alsof er al honderd jaar niet naar was omgekeken! Er was mos en alg op de muren aangebracht en zelfs de imitatieroest zat al op de scharnieren. Het Spookslot was een mooi project. De Efteling had nog nooit zoiets groots neergezet en daardoor was lang niet alles tot in detail ontworpen. Iedereen verzon wel wat, dat kon gezien de tijdsdruk ook niet anders. Ik heb één van de grafstenen voor de entree gewoon naar eigen inzicht gemaakt, eigenlijk mijn eerste 'ontwerp' voor de Efteling. We speelden in op de situatie.'

ALLES ZELF DOEN

'De Efteling was eraan gewend om alles zelf te doen en de timmerlieden uit de begintijd hadden nog een groot vakmanschap. De eikenhouten deuren van het Spookslot werden bijvoorbeeld helemaal met pen-gatverbindingen in elkaar gezet. Er is natuurlijk geen bezoeker die dat ziet, maar het uitgangspunt was simpelweg dat alles zo echt en gedegen mogelijk gemaakt moest worden. Een hoop van die eigen kennis lijkt later een beetje verloren te zijn gegaan. Wellicht begrijpelijk, gezien de komst van nieuwe machines en technieken. Soms kun je er gewoonweg niet meer onderuit om werk uit te besteden. Voor het Spookslot was eigenlijk al het niet meer mogelijk om met een betonmolentje zelf cement te gaan staan draaien, dus dan bel je de Betoncentrale. Die kon de kwaliteit leveren die je wilde en op het moment dat je het nodig had.'

'Een klein hekje werd vroeger nog gewoon bij de Efteling zelf gesmeed. Zo'n rond ijzer met een leuke krul erin of een ijzer voor een uithangbord ging nog wel, maar iets als het hekwerk dat ik heb ontworpen voor de Pardoespromenade is natuurlijk door een gespecialiseerd bedrijf gedaan. Zelfs al zou je die techniek nog steeds in eigen huis hebben, je werkt nu toch vaak in een andere schaal en dan lukt dat niet meer. Toch is de Efteling op dit moment nog steeds goed in staat zelf de vinger aan de pols te houden, puur dankzij het feit dat in het park vanaf de eerste jaren zoveel in eigen huis is gemaakt.'

EEN SCHUUR VOL KIPPEN

'In mijn eerste jaren bij de Efteling raakte ik ook betrokken bij de ontwikkeling van d'Oude Tuffer. Op het voormalige parkeerterrein Oost was inmiddels de Python in de allerverste hoek neergezet en verder stond er een oude poffertjeskraam, en de Halve Maen. Wat overbleef waren restanten aan terreintjes en hoeken, zonder enige structuur. Ik heb me in die tijd beziggehouden met de inrichting van het Python-areaal, zoals bloemperken, het straatmeubilair en de gemetselde opgang naar de Game Gallery. Het was een soort circuit waar ook de radiografisch bestuurbare bootjes en de Polka Marina in moesten passen. Dan was er nog een onmogelijke spie, waar de Efteling een oldtimer-baan wilde met een vastgestelde lengte. Ik ben verantwoordelijk voor een groot deel van de inrichting van d'Oude Tuffer, ook voor het feit dat je in een lus over het plein rijdt. Ik had ook nog bedacht dat je dwars door een schuur heen zou rijden - alsof het per ongeluk gebeurde - en dat kakelende kippen dan voor je auto uit zouden stuiven. Alleen ja, wat feitelijk mogelijk is... Het station dat ik heb getekend is er nooit gekomen. Het station dat er nu staat is van Ton van de Ven. Dat springt bij deze attractie natuurlijk het meest in het oog.'

'We waren idealisten met een gemeenschappelijk doel'

Henny Knoet (links) en Joop de Bont werken aan het Spookslot.

VAN STICHTING NAAR BV

'De Efteling was lange tijd een seizoensbedrijf. Elk jaar, zodra het park in de herfst dicht ging, werd bijna iedereen ontslagen. Er bleven daarbij maar een paar mensen met een vaste aanstelling over. In zo'n kleine groep had je vaak één op één contact, het was heel overzichtelijk. Er heerste in de organisatie een olijke sfeer, er was alle ruimte om zo nu en dan rotstreken met elkaar uit te halen en er werd ontzettend veel gelachen. We waren idealisten met een gemeenschappelijk doel, we wilden graag iets bijzonders maken.
Met de snelle groei van de Efteling en de komst van de BV werd het allemaal een stuk complexer. Je kreeg overlegsituaties en specifieke afdelingen die aangestuurd moesten worden. Daarmee kwamen er dus ook ineens leidinggevenden, met verschillende opdrachten en belangen. Mensen van de horeca kwamen dan op de proppen met parasols waar 'Wij hebben Dommelsch' op stond. Dergelijke reclame-uitingen conflicteerden natuurlijk met onze ideeën als ontwerpers, maar vanuit hun werksituatie bekeken: deze parasols konden ze gratis krijgen en onze mooie, neutrale exemplaren moesten ze van hun budget afhalen. Natuurlijk zorgde die ontwikkeling voor discussies tussen de creatievelingen en het management, soms zeer hevig. Een ontwerper probeert iets moois van te maken en wil de lat altijd zo hoog mogelijk leggen. Je moet het echter ook van de andere kant kunnen bekijken: als je alleen die idealist z'n gang laat gaan dan is iets nooit af, dan valt er altijd wel wat te verbeteren en daarmee worden de kosten voor een project natuurlijk torenhoog.'

'Al met al was de overgang van stichting naar BV een broodnodige. Het park groeide sterk en de oorspronkelijke organisatiestructuur paste daar gewoon niet meer bij. Een stichting heeft als één van de doelstellingen te functioneren zonder winstbejag, maar hoe kun je zoiets commercieels doen als het runnen van een attractiepark zonder winstoogmerk? Het is mooi dat de stichting nu nog bestaat als enige aandeelhouder van de Efteling. Zolang de bezoekersaantallen op peil gehouden worden is dat een gezonde constructie. Liefst is er wat meer groei natuurlijk, want er worden momenteel gigantische investeringen gedaan. Zo'n Vliegende Hollander alleen al; je moet het maar eens zien terug te verdienen! Van een entreekaartje alleen kan de Efteling niet blijven bestaan. De vaste lasten van de Efteling waren altijd al enorm hoog en werden sinds de vroege jaren tachtig alleen maar hoger door de komst van meer attracties. Vroeger had je een paar verkooppuntjes in het park. Het luik ging open en dan had je de keuze uit een rolletje Faam, pepermunt of een worstenbroodje. Als souvenir kon je een zilveren theelepeltje kopen en dat was het dan. Dat was zo gegroeid, maar het werd gewoon onhoudbaar. Er móesten andere, commerciëlere prikkels komen.'

ANTON PIECK EN HET 'PIECKSE'

'Anton Pieck zag aanvankelijk niets in een commerciële aanpak. Onder zijn beheer was het allemaal erg ingetogen gebleven. Ansichtkaarten mochten in de eerste jaren alleen zwart-wit zijn; kleur was al te uitbundig. De redenering van Anton Pieck was voor dat moment wellicht te begrijpen, maar het vertelt vooral veel over wie Anton Pieck toen was. Anton Pieck was zeer productief en altijd aan het werk. Hij had lange tijd geen televisie in huis en was een beetje afgezonderd van het dagelijkse: een kluizenaar in zijn eigen wereldje. Hij hield zich verre van het frivole leven. Als je het zo bekijkt dan versta je zijn opvattingen ook wel een beetje.'

'Op den duur begon Anton Pieck wel wat te veranderen. Hij heeft zelfs op zeer hoge leeftijd nog eens meegedaan aan *Wedden dat!?* van Jos Brink! Als tegenprestatie voor een weddenschap heeft hij toen bladeren staan harken in het Vondelpark. Na de opening van de Python is Anton Pieck een keer komen kijken, en laat me je dit vertellen: hij vond het schitterend! Het gesloten karakter, het behoudende: het is ook het beeld dat mensen Anton Pieck tegenwoordig maar al te graag toedichten. Anton Pieck en de tijdgeest: ze pasten wonderwel in elkaar. Maar de keuze voor het karakter van het park ligt bij Peter Reijnders. Ik denk dat Anton Pieck in deze tijd sowieso teveel gezien wordt als de man die een groot ideaal voor ogen had om een groot, Pieckeriaans sprookjespark te ontwikkelen. Ik ben ervan overtuigd dat als Pieck een stuk jonger was geweest toen hij bij de Efteling betrokken raakte en hij al die technologische ontwikkelingen had meegemaakt en al die nieuwe materialen en mogelijkheden tot zijn beschikking had gehad, dan was hij absoluut buiten die beknottende schaal van het Sprookjesbos en het Anton Pieckplein getreden. Hij zou zichzelf niet zijn blijven herhalen, hij had zichzelf niet de beperking opgelegd die nu binnen de Efteling wordt gezien als het 'Pieckse'.

'De Efteling kon uiteindelijk niet stil blijven staan. Dus kwam de Python. En dus kwam Carnaval Festival, met die abstracte vormgeving en het primaire kleurgebruik. Lollig en vrolijk, met een pakkende melodie van Toon Hermans... Die opeenhoping van uitbundigheid en vrolijkheid stond haaks op wat Anton Pieck tot dan toe had uitgedragen. Met de komst van Carnaval Festival werd de basis gelegd voor verdere uitbreidingen van het park in een veel speelsere stijl.'

'Het gesloten karakter, het behoudende: het is het beeld dat mensen Anton Pieck tegenwoordig maar al te graag toedichten'

DE EFTELING BOUWT EEN KANNIBALENMOLEN

'Neem nu Monsieur Cannibale... De directie wilde per se dat het gebied rond Carnaval Festival ingericht zou worden met het oog op jonge gezinnen. 'Generieke vrolijkheid', dat was letterlijk de opdracht. Door vorm en kleur moest het daar allemaal een stuk luchtiger worden dan in de rest van het park. Uit de catalogus van Mack werd een apparaat aangeschaft: de 'tea cups'. Ik heb daarvoor een tweetal ideeën aangevoerd. In één ontwerp stond een Franse gendarme te midden van een stel krioelende autootjes. Men koos voor het het tweede ontwerp: Monsieur Cannibale, met alle problemen van dien...'

'Er was nog geen illustratie naar buiten gebracht; alleen de bouwaanvraag

Oorspronkelijk ontwerp voor Monsieur Cannibale door Henny Knoet

stond in het lokale krantje vermeld. Een journalist heeft naar aanleiding daarvan meteen een telefoontje gepleegd naar het meldpunt voor discriminatie in Tilburg. Er kwam direct een reactie op het bericht: 'Efteling gaat kannibalenmolen bouwen', kopte de krant. Dat was dan discriminatie, vond het meldpunt - nog voordat ze ook maar één tekening hadden gezien! Het werd een zeer moeizaam traject, waarbij alles ter discussie werd gesteld. Nou, dan heb je het meer over politiek dan over ontwerp, hoor. Door alle ophef die was ontstaan kregen we in eerste instantie zelfs geen vergunning voor de bouw.'

'Oorspronkelijk had ik voor de attractie een iets andere figuur bedacht. Het was de kannibaal zoals je hem kent, maar dan rechtopstaand. Hij had een grote houten lepel in zijn hand en keek wat versuft rond naar wat er allemaal om hem heen gebeurde, met een vinger aan zijn mond. Een wat dommige uitstraling. Maar dat kón toch niet?! Het werd vanuit Tilburg al snel doorgespeeld naar het centrale meldpunt voor discriminatie in Den Haag. Vanuit de Eftelingdirectie is daar toen iemand gaan praten, om uit te leggen dat het niet discriminerend bedoeld was - dat het niet meer was dan een persiflage, zoals een Hollander op klompen en een Duitser met een bierpul.'

'In de tussentijd had ik alvast een alternatief ontwerp gemaakt met Monsieur Cannibale als vegetariër, met stukken fruit en vruchtendrankjes: een zoetekauw. Toen zelfs dát nog niet door de beugel kon heb ik er als laatste kunstgreep een blank koksmaatje bij bedacht, dat lepelde van het ijsje van de kannibaal. Nou, met de hakken over de sloot kwam het erdoor. Een blank koksmaatje hè, niet andersom. Het heeft door deze commotie nog tot ver in het seizoen geduurd voordat de centrale figuur tussen de kookpotten stond.'

BAMBOE IS BAMBOE

'Ik heb bij Monsieur Cannibale bewust gekozen voor een zo natuurlijk mogelijke uitstraling, met uitzondering van de ketels die in rood, geel en blauw geschilderd zijn om aan te sluiten bij het primaire vorm- en kleurgebruik van Carnaval Festival. Dat laatste was de opdracht, maar verder heb ik de vormen en kleuren van de attractie heel realistisch gehouden. Het is natuurlijk een klein kunstje om te zeggen: ik maak er koperen of gietijzeren ketels van, maar dat was niet de missie. De insteek was om dat wat Carnaval Festival in zijn essentie aan effect teweegbracht uit te laten vloeien in het gebied er omheen.'

'Toch, als ik het nu nog eens zou kunnen doen zonder rekening te hoeven houden met Carnaval Festival, dan zou ik voor de ketels bijvoorbeeld gekozen hebben voor een mix van metallic-kleuren. Op die manier hadden de ketels beter aangesloten bij het natuurlijke materiaalgebruik van de rest van de attractie, waarin hout gewoon hout is en bamboe gewoon bamboe. Het hekwerk was in de eerste jaren van echte bamboe, maar dat was helaas van korte duur. Het is me een raadsel waarom het bij andere bedrijven wél kan en bij ons niet, maar het bamboe begon te barsten en te scheuren. Mensen zouden zich eraan kunnen verwonden, dus toen is het op een zeker moment allemaal vervangen door hardhout. Dat is gelukkig wel heel erg knap gedaan, waardoor het hekwerk er nu nog steeds overtuigend uitziet als bamboe. Maar het blijft natuurlijk jammer.'

GEWOON EEN DAK EROP

'Een paar jaar geleden is Monsieur Cannibale voorzien van een overkapping.

Monsieur Cannibale in de zomer van 1988, nog zonder de kannibaal en zijn koksmaatje.

Dat dak is echter veel te klein uitgevallen en het conflicteert met de stijl van de attractie. Oorspronkelijk wilde ik er zelf helemaal geen dak boven, ik vond dat ten koste gaan van de integratie van Monsieur Cannibale in zijn omgeving. Ik heb in het ontwerp natuurlijke afscheidingen gebruikt, met keien en water in plaats van met hekjes. De wachtrij is geen meandering door veehekken, maar zodanig ingericht dat je tijdens het wachten alvast kunt meekijken in de beleving van andere bezoekers. Mijn keuze voor de harmonisatie van de attractie met de natuurlijke omgeving botst met het nieuwe dak. Door de overkapping is het weer een truttig draaimolentje geworden - zonder dak ging Monsieur Cannibale grensloos over in het landschap.'

'Overigens begreep ik best dat een dak op den duur gewenst was om de attractie aantrekkelijk te houden bij slecht weer. Ik had daarom zelf een heel karikaturale overkapping bedacht: niet met van dat Hollandse riet maar met exotische bladeren. Alsof de kannibaal zijn eigen afdakje had gemaakt, met als stut een tand van een enorme houten vork. En passend in het stereotype beeld stak daar dan een grote kluif doorheen, zo werd het bladerdek bij elkaar gehouden. Het voldeed aan de overdimensie en de generieke vrolijkheid die bij het oorspronkelijke ontwerp leidend was geweest. Men vond echter dat 'gewoon een dak' goed genoeg was. Precies wat ik juist niet wilde, maar mijn voorstel werd te duur bevonden door de mensen die de dikste vinger in de pap hadden.'

'Ik beschikte helaas niet over het soort vetorecht dat Ton van de Ven in zijn tijd wél had. Het ontwerp voor een dak is toen terechtgekomen bij Michel den Dulk. Michel heeft nog wel een beetje naar me geluisterd, zodat het tenminste iets meer werd dan alleen een rondje. Het huidige dak voldoet. Maar ik had het zelf een stuk ruimer opgezet. In mijn ontwerp zat de opening aan de zuidkant, zodat het licht veel verder naar binnen had kunnen komen. Niet deze donkere hooimijt. Aan de westkant, de regenkant, zou het afdak lager zijn en aan de oostkant weer wat hoger, want daar staat het publiek te kijken. Zo kon je er als het ware veel meer doorheen kijken.'

DE KLEUTERHOF: EEN OMGEVALLEN SPEELGOEDKIST

'De Kleuterhof is niet één van mijn meest gewaardeerde projecten, maar je moet de komst van deze speeltuin wel proberen te zien in de organisatorische context van de jaren negentig. 'Dynamieke fun' kenmerkte de tijd van directeur De Clercq, 'generieke vrolijkheid' was dé term die indertijd elke dag wel een keer door deze of gene werd gebruikt. Ik zei het al eerder: dat was geënt op wat toen de belangrijkste attractie in Noord was: het Carnaval Festival. Daar word je nu eenmaal vrolijk van! Of je het nu wilt of niet, je komt hoe dan ook met een vrolijk gevoel weer naar buiten. Knap, knap, knap! Alles wat daar in de buurt gebouwd moest worden diende daar dus aan te gaan beantwoorden. Het hele areaal moest een uiteindelijk een familie-parkdeel worden, puur omdat Carnaval Festival de toonaangevende factor was.'

'Ik kreeg van Antoine van Daele een opdracht voor de herinrichting van een stukje terrein dat al tien jaar niet meer was gebruikt. Het oude station Noord dat op deze plek lag was inmiddels afgebroken en er was een zandwalletje doorgetrokken naast het Café-Restaurant. Daar stonden nog wat schitterende bomen omheen, en er lag vanwege het restaurant natuurlijk al een terras. Antoine vond de locatie daarom zeer geschikt voor een speeltuin. Het moest een speeltuin voor de allerkleinste kinderen worden en het moest ábsoluut de vrolijkheid van Carnaval Festival hebben! Nou ja, als dat dan je opdracht is...'

'Ik heb mijn best gedaan om er wat van te maken, maar natuurlijk kreeg ik alles en iedereen daarbij over me heen. Want ik maakte geen wippen en schommels met Pieckkrullen. Schande! Afgezien van de paar toestellen die om budgettaire reden als opvulling waren aangekocht had ik alle speelelementen werkelijk naar mijn beste kunnen ontworpen, en al die toestellen werden geheel in huis ontwikkeld en gemaakt. Er was eens een verkoopmanager van één of ander Frans bedrijf bij ons op bezoek en die stond er likkebaardend bij te kijken - die vond het geweldig! Zij hadden dat eigenlijk wel in hun catalogus willen opnemen. Maar dat kon niet, en weet je waarom? De Efteling had de mallen van de toestellen allang naar de storthoop gebracht. Dat was kapitaalvernietiging, voortgekomen uit pure stemmingmakerij. Het was een aversie die boven kwam drijven omtrent sommige van mijn projecten, die ik tegen wil en dank had aangenomen en waar ik mijn opperste best voor had gedaan.'

'Maar ach: de Kleuterhof scoort ontzettend goed bij de beoogde doelgroep en daar doe je het uiteindelijk voor. De Kleuterhof was ten tijde van de opening de veiligste kleuterspeeltuin in heel Nederland. En het was een overzichtelijke speeltuin. Moeders kon er gewoon naast gaan zitten, met een kleintje in de buggy erbij, een kopje koffie en kinderen: ga je gang maar! Ik was en ben er trots op. Het hele idee was eigenlijk een speelkamer, een omgevallen speelgoedkist, om precies te zijn. Met, zoals de opdracht was, een knipoog naar Carnaval Festival. Het werd allemaal niet gewaardeerd. Zodra ik probeerde om eens iets ánders te doen, nou dan kon je ze verwachten! Soms was het gewoon schoppen in het wilde weg.'

ONTWERPEN VOOR DE STOOMTREIN

'Wat niet veel mensen weten is dat ik me destijds ook bezig hield met het nieuwe traject van de Stoomtrein.
De trein reed vroeger niet helemaal rond het park, maar vanaf de St. Nicolaasplaets naar een station ter hoogte van de Horst. Daar werd de locomotief ontkoppeld, weer voor de wagons gezet en dan reed hij terug. Dat was lastig en de voorzitter wilde in plaats daarvan heel graag een rondgaand traject. Ik heb de stoute schoenen aangetrokken en een voorstel gedaan met een aantal ongelijkvloerse kruisingen, waarvan er uiteindelijk twee in het park zijn gekomen. En ook het hekwerk rondom de Stoomtrein in Marerijk, met de pilasters met lantaarns erop, heb ik ontworpen. Hoewel dat niet de meest spectaculaire zaken zijn, heb ik er wel mijn volle aandacht aan gegeven.'

WAARDERING VOOR DE VLIEGENDE HOLLANDER

'Men mag dan wel eens klagen dat de Vliegende Hollander niet erg Eftelings is uitgevoerd, omdat het allemaal zo kaarsrecht is en niet aansluit bij het bestaande. Ik vind dat een misvatting. Kijk, het Spookslot, dát is een ruïne, De Vliegende Hollander is dat niet. De benadering om alles maar met scheuren en barsten te bewerken en om stenen te laten doorpiepen voert terug op de begintijd van de Efteling. In het Sprookjesbos werd alles gebouwd met het dennenhout dat in het bos was gekapt. Daar kwam dan steengaas omheen en er werd cement tegenaan geplakt. Om toch de suggestie te wekken dat het echte

Ontwerp voor schommel in de Kleuterhof door Henny Knoet (fragment).

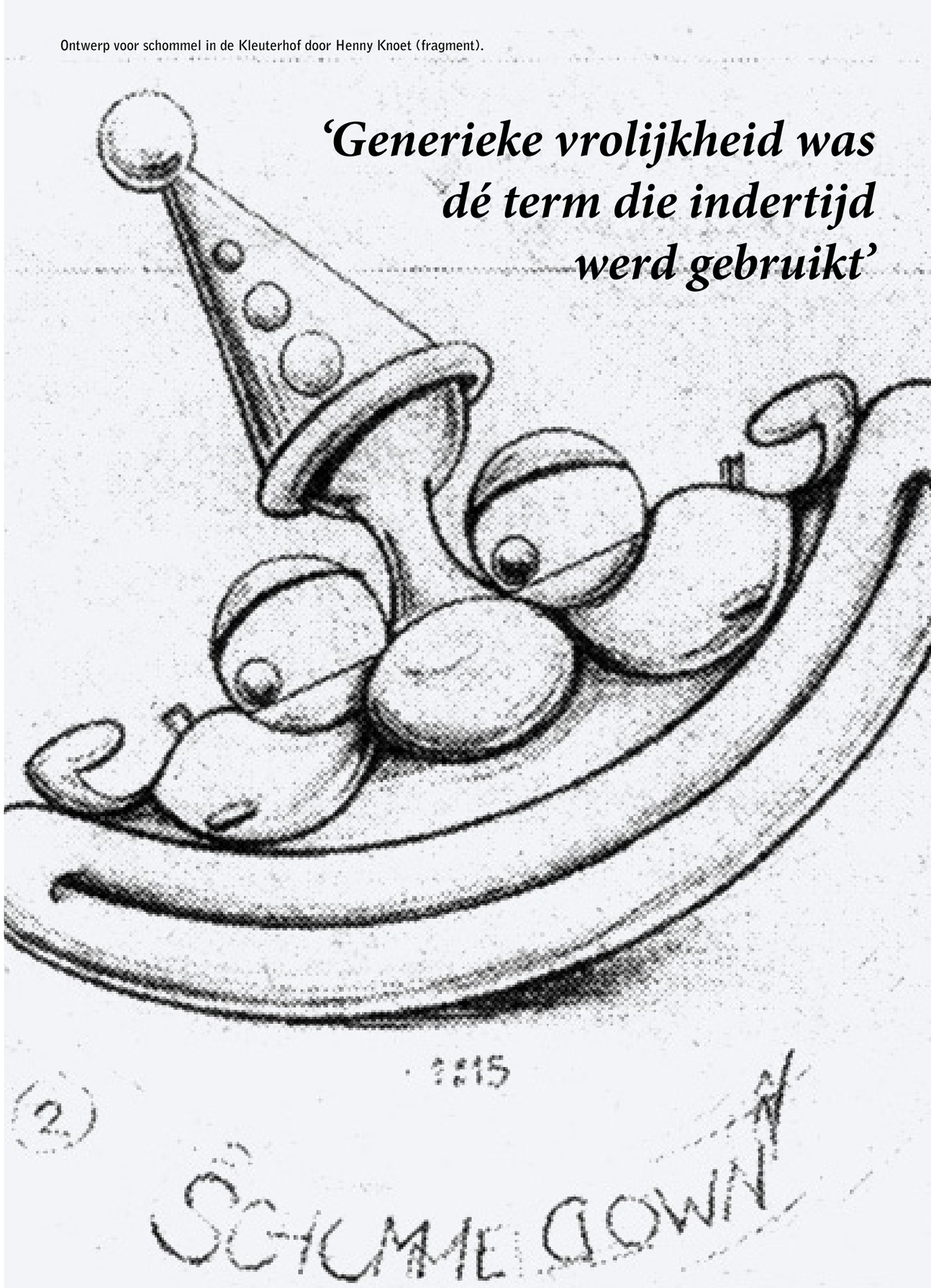

'Generieke vrolijkheid was dé term die indertijd werd gebruikt'

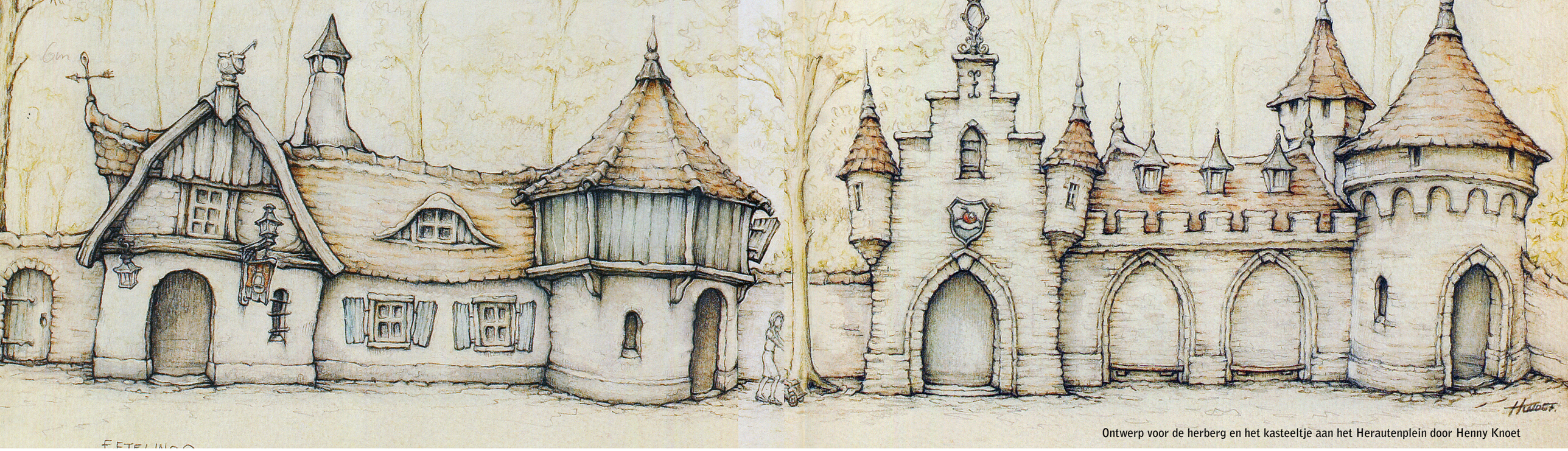

Ontwerp voor de herberg en het kasteeltje aan het Herautenplein door Henny Knoet

muren waren, werd hier en daar een barst met bakstenen erachter gemodelleerd. Zo had je een overtuigende muur. Dat is een om de één of andere reden een stijltje op zichzelf geworden. Gelukkig is dat bij de Vliegende Hollander niet gebeurd. En Anton Pieck tekende het ook niet zo nadrukkelijk. Natuurlijk had Anton Pieck een bepaalde lijnvoering, maar dat romantiek een equivalent zou zijn voor rudimentair is grote onzin. Doorleefd, dat is iets anders dan vervallen.'

'Ik denk dat de Vliegende Hollander wat stijl betreft een heel verfrissende keuze is geweest. De Vliegende Hollander heeft de zuid-oostelijke hoek van het park meer cachet gegeven en het complex is fantastisch geslaagd als themagebouw. Er wordt heel geloofwaardig een zekere dreiging overgebracht, zelfs voor wie het verhaal helemaal niet kent. Je betreedt een echt huis, een prachtige smokkelgang en de ruimtes waar je doorheen loopt passen zó in de tijd waarin het zich afspeelt. Er is in de hele Efteling geen meandering die zo uitgebreid is gethematiseerd.'

ZIEMLICH ALT UND SCHMUTZIG

'Op een gegeven moment was het kasteeltje van Doornroosje niet veilig meer voor bezoekers. Het hout was verrot, het steengaas doorgeroest. Er stond eigenlijk alleen nog een schil, welke langzaam begon te verzakken. Tijdens een wintersluiting is het kasteeltje helemaal opnieuw gebouwd. Maar nu was het technisch gedegen, van steen en met een echte fundering. Men heeft daarbij opnieuw gewerkt met bauxiet, het materiaal dat eerder voor het Spookslot was gebruikt. Persoonlijk vind ik dat geen goede keuze. Als je naar foto's uit de beginjaren kijkt dan zie je een hagelwit kasteel dat als het ware is stilgezet in de tijd, terwijl alleen de rozen door blijven groeien. Nu ziet het kasteeltje er onterecht uit als een ruïne, als het Spookslot. Daar komt nog bij dat er geen rozen willen groeien, terwijl de hedera bijna tot aan het dak geklommen is. Het is jammer dat dat spul de kans heeft gekregen zo ver door te schieten. Optisch maakt die overwoekering het kasteeltje alleen maar kleiner.'

'Begin jaren tachtig is er in Duitsland eens een onderzoek naar vrijetijdsbesteding geweest. Mensen kregen dan een reisje aangeboden met gratis koffie en gebak en na afloop werd iedereen een zaaltje gezet en uitgebreid ondervraagd. Er werd bij die mensen ook geïnformeerd of ze wel eens in de Efteling waren geweest en wat ze daar van vonden. *'Schön zum wandern, aber ziemlich alt und schmutzig.'* Nou, dat werd niet gewaardeerd binnen de organisatie. 'Onze Efteling? Schmutzig? Zo'n verzorgd park zag je toch nergens?!' Totdat bij mijn collega's en mij het kwartje viel: als je alles eruit laat zien alsof het er al honderd jaar staat en je kijkt er vervolgens niet meer naar om, dan kan zo'n indruk bij bezoekers natuurlijk wel ontstaan. Als je dat ook nog beziet vanuit een andere cultuur dan begrijp je de reactie van die mensen wel: in Duitsland zorgt men er immers voor dat alles altijd netjes en schoon is. Wanneer je probeert het eens met een andere bril te bekijken: het dak van zo'n Hoorn des Overvloeds ligt onder een dikke laag mos en het groen zit hoog tegen de muren aan, maar een bezoeker moet daar vervolgens wél etenswaren kopen.'

'Overigens pleit ik mezelf niet vrij. Het feit dat we destijds op een bepaalde manier werkten, daar waren ik en mijn collega's toch debet aan. We wilden van een gewone muur een heel oude maken, iets creëren dat niet is. Later is dat wel weer wat bijgetrokken. Kijk bijvoorbeeld naar de afwerking van de gevel van het Efteling Theater, die is gelukkig een stuk genuanceerder. Er wordt nu weer veel meer gekeken naar wát het gebouw wil vertellen. Bij de Vliegende Hollander is men voor de vormgeving uitgegaan van het verhaal. Het is nu eenmaal geen ruïne, het verhaal speelt zich af ín de Gouden Eeuw. Er is zeer overtuigend gewerkt met origineel materiaal, zoals baksteen die nu eens níet half onder een stuclaag terechtgekomen is. Op een gegeven moment was het idee ontstaan dat alles in de Efteling volgens hetzelfde stramien ontworpen moest worden. Dat kun je eindeloos herhalen, maar dan wordt het een kunstje. Want iedereen kan dat! Je ziet het pijnlijk duidelijk worden bij die bakkerij Pieckfijn in Kaatsheuvel. Dan verzand je toch in een soort... Laten we het zo zeggen: voor zover ik kon heb ik de Efteling daar altijd voor willen behoeden.'

'Onze Efteling? Schmutzig? Zo'n verzorgd park zag je toch nergens?!'

HET KASTEELTJE EN DE HERBERG

'Voor het kasteeltje van de stiefmoeder van Sneeuwwitje heb ik bewust geen stucwerk willen gebruiken. In plaats daarvan heb ik gekozen voor bakstenen buitenmuren, om het gebouwtje op die manier te laten passen bij de reeds gebruikte materialen op het Herautenplein. Je ziet dat soort bakstenen terug in de Prinsenpoort, maar ook bij de grot waarin Sneeuwwitje ligt. Het is jammer dat er voor elke Winter Efteling kunstsneeuw op het kasteeltje wordt aangebracht, want dat wordt er dan steeds weer met een stoomcleaner van afgespoten. Waar het onderhoud voorheen soms tekort schoot: vanaf het moment dat er stoomcleaners beschikbaar kwamen werden de gebouwtjes kwistig schoongemaakt hoor! Soms zelfs zo drastisch dat iemand met druppelende laarzen ín het decortje van een kabouterhuisje stond. Het kasteeltje van de Stiefmoeder kan door deze manier van schoonmaken nooit het natuurlijke verouderingsproces ondergaan dat nodig is voor aansluiting op de rest van het Sprookjesbos. Kijk maar eens naar de zitelementen die rond de ezel staan, dat is ook een ontwerp dat ik rond dezelfde tijd gemaakt gemaakt heb. Daaraan kun je zien hoe fraai de bakstenen eruit gaan zien als je er niets aan doet. Je zou natuurlijk met verf kunnen gaan werken, maar dat moet je op zo'n plek eigenlijk niet willen. Je hoort met eerlijk materiaal te werken. Gelukkig verouderd het rieten dak van de herberg wél gewoon, dat ga je met een stoomcleaner niet tegen.'

'Ik vond het een eervolle opdracht, om iets te mogen ontwerpen voor het Sprookjesbos. Het was een grote uitdaging om een kasteel te maken, waarvan je niet denkt: 'Nou, da's een leuk miniatuurtje!' Het moest passen in de schaal van het Sprookjesbos, maar ook geschikt zijn om een stroom bezoekers aan te kunnen. En voor die bezoekers moest het geloofwaardig overkomen als een kasteel, met een zekere afstandelijkheid. De herberg daarentegen staat dichtbij het volk: daar bevind je je middenin het verhaal. Je staat zelfs letterlijk tussen het meubilair. Voorheen had je vaak min of meer lege kijkruimtes en ik kreeg dan ook een hoop tegenstand toen ik voorstelde om tafels en stoelen te plaatsen in de ruimte waar de bezoekers stonden. Dat kon allemaal niet en het zou maar stuk gemaakt worden. Natuurlijk kan alles kapot, maar dat moet geen reden zijn om het maar helemaal niet te proberen. Volgens mij hebben we voor de herberg een werkbare manier gevonden en bij de Vliegende Hollander zie je nu eenzelfde soort inrichting. Op mijn manier heb ik daar wel dus een opening voor gecreëerd.'

'Het was wel mijn intentie om grenzen op te zoeken waarbinnen de illusie zo overtuigend mogelijk overgebracht kon worden. Zowel voor de herberg als voor het kasteeltje hebben we daarom ook gebruik gemaakt van effecten die je echt ín het verhaal trekken, zoals geureffecten en een spannende vertelling met achtergrondgeluiden. Als je goed luistert hoor je naast de stiefmoeder en de toverspiegel ook fluisterende stemmen, alsof het kasteel zelf tot leven komt.'

VERSCHILLENDE KRUIDEN EN SMAKEN

'Ik heb me nooit iets willen aantrekken

van dat zogenaamde Anton Pieck-korset. Dat was van Ton van de Ven. ‘Het Anton Pieck-korset heeft me nooit gekneld’, zei hij dan. Of zoiets. Ik geloof er niet in dat je een stijl echt kunt voortzetten, maar ik heb de nieuwe gebouwtjes een plaats willen geven in symbiose met het bestaande. Ik heb op mijn manier invulling gegeven aan de herberg en het kasteeltje, gebruikmakend van wat er al was. Er zijn altijd mensen die precies weten hoe het hóórt in de Efteling, hoe een attractie er in de Efteling uit hóórt te zien. Het is eigenlijk een beetje tegen het lachwekkende aan - en het is ook zo jammer omdat die mensen zichzelf in de weg staan om gewoon open en spontaan te zijn. Want zo ging het: zodra iemand nieuw binnenkwam die helemaal niets over de Efteling wist, die hoefde dan maar te kakelen over sprookjes dit en sprookjes dat, sprookjes als de kern, enzovoort - die kakelde dan gewoon in het straatje. Terwijl het bij nieuwe mensen toch zou moeten gaan om het binnenhalen van een nieuwe, kritische blik. Kijken naar: wat voegt iets, op welke manier, nog écht toe?’

‘Binnen het Sprookjesbos heb ik met mijn sprookjes een bepaalde variatie meegegeven op het vertrouwde. Zonder weer met scheuren en barsten te werk te gaan heb ik geprobeerd te laten zien dat je iets toch wel een doorleefde en sfeervolle uitstraling kunt geven zonder steeds weer op datzelfde terug te grijpen. Ik ben de mening toegedaan dat van je van tijd tot tijd wel eens een keer een ander soort gebaar zou mogen en misschien wel zou móeten maken, om het Sprookjesbos en de rest van het park te voorzien van verschillende kruiden en smaken. Ik bedoel: als alles zoet is, dan heb je alleen maar een berg suikerwerk en misschien heb je ook wel eens zin in iets hartigs. Die afwisseling moet je kunnen bieden.’

SCHRIJVENDE KABOUTER EN HET WASVROUWTJE

‘Hoe trots ik ook ben op mijn sprookjes op het Herautenplein, toch denk ik ook graag terug aan de kleine dingen in het Sprookjesbos waar ik met heel veel plezier aan heb mogen werken, zoals de ‘klauterpaddenstoel’ - zo noemden wij hem destijds -, de grote paddenstoel waar de schrijvende kabouter in zit. Die paddenstoel hebben we indertijd als vormgevers helemaal zelf ingericht, er is geen ontwerp van Ton van de Ven of Anton Pieck aan te pas gekomen. Het was aanvankelijk helemaal niet de bedoeling dat er een decortje in de hoed zou komen, omdat mindervaliden het trapje niet op konden klimmen. Dat vond ik zulke baarlijke nonsens! Kom zeg, het zou toch enorm teleurstellend zijn als je dat trapje opklimt en er zou dan boven niets te zien zijn? Hou me ten goede: het is natuurlijk een nobel streven om het park zo toegankelijk mogelijk te houden en om iedereen zoveel mogelijk te laten meegenieten, maar om dan maar helemaal niets te doen in zo’n paddenstoel? Mindervaliden niet, dus dan ook meteen maar helemaal niemand? Nee: als je dan toch een kabouterdorp maakt, dan moet je niet vergeten dat in de eerste plaats die beleving centraal gesteld moet worden.’

‘We hebben de inrichting van die scène dus zelf opgepakt: een groepje enthousiaste vormgevers. Er werd letterlijk ter plekke geïmproviseerd. De deurkabouter heb ik bijvoorbeeld nog naar eigen inzicht gemodelleerd, daar was geen ontwerp voor. Ook voor het Spookslot en eerder voor het Diorama werd een groot deel door de vormgevers zelf bedacht. Anton Pieck had daarvoor alleen een paar ruwe schetsen gemaakt. Later heeft hij het Diorama nauwkeurig zitten natekenen. Die mooie illustraties zijn dus pas achteraf ontstaan. We moesten soms wel en we eerlijk gezegd namen we ook graag zelf het initiatief - al werd dat ons niet altijd in dank afgenomen. Zo had ik voor het huisje met het waterrad een wassend kabouterwrouwtje bedacht en naar eigen inzicht vormgegeven. Toen Ton van de Ven op vakantie was hebben we haar langs de waterkant gezet. Ton van de Ven was razend toen hij erachter kwam, de nietmachines vlogen door het kantoor! Ik ben er bijna om ontslagen - het afdakje zou het zicht op het kabouterhuisje verzieken en weet ik veel wat! Nou, het wasvrouwtje staat er nog steeds en prijkte jarenlang in het fotoboekje van de Efteling. Zoveel was er dus niet op aan te merken.’

ONDERBELICHTE BIJDRAGEN

‘Als Ton van de Ven het destijds ergens niet mee eens was - om wat voor reden dan ook - dan sprak hij daar namens zichzelf zijn veto over uit, en dat was het dan. Maar tijden veranderden en de directie begon het beu te raken dat dat vetorecht steeds weer op ongewenste momenten werd gebruikt om projecten tegen te gaan. Opdrachten waar Ton geen zin in had kwamen daarom steeds vaker mijn kant uit. Ik moest het dan maar oppakken. En dat waren niet de makkelijkste projecten, neem nu de Bank op het Dwarrelplein - daarbij kreeg ik te maken met flink wat technische eisen en inmenging van een sponsor. Ik vond het zelf overigens alleen maar een leuke uitdaging om er ondanks de beperkingen die ik kreeg opgelegd toch iets moois van te maken. Ik ben er trots op, vooral als ik zie wat voor effect die Bank op de bezoekers heeft. Daar doe je het mijns inziens voor; je bent er als ontwerper niet voor jezelf. Je bent dienend aan een heel brede, diverse doelgroep. Het is onmogelijk om iets naar ieders smaak en zin te maken, maar je kunt wel proberen om dat zo goed mogelijk te doen.’

‘Bijdragen van mijzelf en van andere creatievelingen bleven vaak onderbelicht. Fata Morgana is zogezegd een attractie van Ton van de Ven, maar de zevende sectie - de martelkamer - die heb ik ontworpen. Fata Morgana is als attractie al veel eerder ontstaan dan meestal wordt gedacht; compleet met een draaiboek voor de verschillende scènes, ruim voordat er een tekening op papier stond. Ik heb daar destijds samen met enkele collega’s hard aan gewerkt en pas later is Ton van de Ven dat draaiboek gaan illustreren. Als je tussen de regels doorleest zijn er natuurlijk invloeden van een heleboel mensen die daar hun sporen hebben nagelaten. Ik denk bijvoorbeeld aan iemand als Henk Smulders. Henk was eigenlijk een soort levenskunstenaar, al voelde hij het zelf misschien niet helemaal zo. Hij had een bepaalde inslag die de volkskunst heel goed kon vertalen. Henk was ook degene die een enorme uitdaging zag in het tot leven wekken van figuren, wat we nu ‘animatronics’ noemen. Hij ging daar heel ver in: hij zou een combinatie gaan uitvinden tussen hydrauliek en pneumatiek. Hij was daar dan zelf thuis mee bezig, met een draaibankje in de keuken. Ik herinner me hoe hij er lange tijd van overtuigd was dat hij een perpetuum mobile zou kunnen realiseren. Soms functioneerde het een tijdje en dan klapte het uit elkaar. Mensen als Henk waren de idealisten. Het is tragisch dat bijna niemand hem nog kent, terwijl hij zijn steentje wel heeft bijgedragen - en misschien wel veel meer dan dat.’ ●

‘Ik had naar eigen inzicht een wassend kabouterwrouwtje bedacht. Ik ben er bijna om ontslagen’

Al in 1979 tekende Henny Knoet het kabouterwrouwtje op een sfeertekening voor de uitbreiding van het Kabouterdorp (fragment).

Henny Knoet met geesteskind Pardoes vlak voor zijn vertrek bij de Efteling

UIT HET TWEEDE GESPREK

Oktober 2008

Anderhalf jaar nadat Henny Knoet voor het eerst samen met ons terugkeek op zijn loopbaan bij de Efteling doet zich opnieuw een gelegenheid voor om contact met hem op te nemen. Later dat jaar zou het op de kop af twintig jaar geleden zijn dat Pardoes het levenslicht zag en we besluiten daarom nogmaals af te reizen naar Sprang-Capelle. Dit keer om meer te weten te komen over het geesteskind van Henny, dat in de loop der jaren uitgegroeid is van 'grote, blije knuffel' in 1989 tot een levendige, stijlvolle Eftelingvertegenwoordiger twee decennia later.

Henny is inmiddels al maanden eerder met pensioen gegaan, al had hij zelf net zo lief nog jarenlang de hoeder van zijn geliefde nar willen blijven binnen de Eftelingse burelen. Wij noch Henny kunnen op dat moment voorspellen dat de Efteling een jaar later zou beginnen met de aanzet van het Rijk der Fantasie en dat in 2011 een televisieserie over de Wereld van Pardoes op de buis gebracht zou worden.

Nee, we treffen Henny in oktober 2008 in de veronderstelling dat er toch íémand zo aardig zal moeten zijn om aandacht te besteden aan twintig jaar Pardoes de Tovernar - en als de Efteling het niet doet, dan doet Eftelist het maar! Terwijl we rekenen op een middag vol enthousiaste verhalen en dat we in talloze tekeningen van Symbolica zullen verzuipen krijgt het gesprek een andere wending dan we hadden verwacht.

Twintig jaar zwoegen om Pardoes een plekje te laten behouden in de Efteling is Henny Knoet niet in de koude kleren gaan zitten. Dat Pardoes - in elk geval op dat moment - de status van parkmascotte nooit heeft kunnen ontstijgen blijkt de geestelijk vader bijzonder aan het hart te gaan, en Henny besluit dan ook om ons op bijzonder openhartige wijze te vertellen over de moeizame weg die Pardoes en hijzelf hebben afgelegd sinds die late jaren tachtig.

Het resultaat is een bijzondere inkijk in de ervaringen van een Eftelingontwerper die jarenlang geprobeerd heeft zich te ontworstelen aan de positie van eeuwige verliezer onder het juk van Ton van de Ven. Een Eftelingontwerper die afscheid van zijn werkgever heeft moeten nemen zonder dat echt te willen, die na zijn vertrek besloot dat ooit - en dat moment is nu aangebroken - iedereen zou mogen weten wat zijn kant van het verhaal was.

Redactie Eftelist

TON VAN DE VEN: MOEIZAME SAMENWERKING

‘Nadat ik eerst een periode heb gewerkt als ruimtelijk vormgever werd ik in 1979 aangesteld als assistent van Ton van de Ven. Vanwege de werkdruk kwam daar al snel nog een volgende ontwerper als assistent bij en dat is een tijdlang zo gebleven. Met meer mochten we niet worden, dat werd door Ton gezien als een bedreiging. Ton wilde eigenlijk überhaupt geen ontwerpassistenten, maar op den duur heeft hij min of meer onder dwang van de Raad van Commissarissen een assistent moeten aannemen. De eerste was een dame, Dora heette ze. Zij kon met geen mogelijkheid beantwoorden aan wat er van haar werd verwacht. Die heeft het pand luid huilend verlaten. Ik kwam daar dan voor in de plaats. Dat ging op zich behoorlijk goed, vooral omdat ik mijn plaats kende, denk ik. Ik wist me koest te houden.’

‘Denk niet dat we uitgebreid vergaderden: het was kleinschalig, een compact groepje mensen en we overlegden tijdens de koffiepauze. De Efteling veranderde op een gegeven moment van een kleine organisatie naar een brede structuur, met de nodige extra directeuren. Allemaal mensen die hun invloed op het park hebben gehad - niet altijd alleen in het belang van de bezoeker. Ton was in die tijd natuurlijk hoofd ontwerp. Onder Paul Beck zijn de hoofden van diensten directeur geworden, in naam. Voor de functie van Ton heeft men ‘creative director’ letterlijk vertaald naar creatief directeur. Maar goed, als je zo zijn. Succes kent vele vaderen. Alles dat een beetje pretentieus was, ambitieus, opvallend of echt baanbrekend, dat kreeg geen kans. Ik heb mijn ware visie op Pardoes bijvoorbeeld jarenlang voor me moeten houden omdat dat anders gewoon óf in de kiem gesmoord zou worden, óf dat het gewoon was ingepikt. Er zit natuurlijk een groot verschil tussen Pardoes zoals hij in de jaren tachtig was en Pardoes zoals hij nu is, maar de figuur bleef hoe dan ook altijd aanmatigend en schijnbaar naar de kroon stekend in de richting van Ton van de Ven.’

EEN VULKANISCHE UITBARSTING

‘Toen ik eenmaal zelf begon te ontwerpen stuitte ik op de vreemdste manieren steeds weer op tegenwerking, en binnen de organisatie speelden voortdurend persoonlijke belangen mee in de besluitvorming. Die informatiezuilen in het park, je kent ze wel, waren bijvoorbeeld tekenend voor de lopende strijd tussen Cees Kikstra en Ton van de Ven. Cees zag die zuilen als praktisch informatiepunt voor het publiek, en had het liefste gezien dat op elektronische wijze zou worden aangegeven waar storingen waren en hoe lang de wachtrijen opliepen bij de verschillende attracties. Ton zag daar niets in. Ik moest het dus maar doen, Ton wilde zich er niet mee bemoeien. Cees zei: ik wil zeshoekige informatiezuilen. Ton zei: ik wil vierkante zuilen. Ik ben, uit wrok, én omdat ik het mooier vond, voor zeshoekige gegaan. Ik had ze een frisse, lichtgele kleur gegeven. Een soort universele

‘Weet jij wel wat Anton Pieckgeel is? Weet jij eigenlijk wel hoe dat eruit ziet?’

geen personeel hebt en geen afdelingen, dan mag je jezelf wel directeur noemen, maar wat heeft dat dan eigenlijk voor betekenis?’

‘Het creatieve proces werd geclaimd door Ton van de Ven en de mensen om hem heen, die altijd solidair met hem waren. Nooit was het de bedoeling dat ik met eigen ideeën kwam. Het ging er in die tijd eigenlijk niet om wát er bedacht werd, maar wíe het bedacht had. Dat zal misschien nog steeds wel kleur die niet detoneerde, maar die wel op zichzelf stond en maakte dat de zuilen duidelijk herkenbaar waren voor de bezoekers. Ton moest het ontwerp uiteindelijk goedkeuren en maakte er gewoon weer dat Pieckse beige van. Nou, ik kreeg het op mijn bord hoor, van iemand anders van de staf: “Weet jij wel wat Anton Pieckgeel is? Weet jij eigenlijk wel hoe dat eruit ziet?” Ik heb daar maar niet op geantwoord. Maar zo onmogelijk was het dus om één klein stapje in een andere richting te zetten.’

‘Een ander voorbeeld. Hij heeft er nog jarenlang gestaan: de Engelse telefooncel in het Oosterpark. Hans de Rooy was daar een enorme voorstander van. Ik was eveneens de mening toegedaan dat één openbare telefoon bij de Marskramer simpelweg te weinig was. Het park was inmiddels uitgebreid in de richting van de Python en mensen in die hoek vroegen het personeel telkens weer: ‘Waar kan ik hier bellen?’ Samen met Hans zorgde ik ervoor dat er een telefooncel kwam. Heel zorgvuldig geplaatst, keurig de kabels getrokken, niet hinderend voor de opstapplaats van de Stoomtrein - het stond bepaald niet in de weg en er werd meteen ontzettend veel gebruik van gemaakt door de bezoekers. Nou.., de heisa! Wíe had dat bepaald?! Er werd geschreeuwd, er werd met deuren gesmeten! Wie had dat goedgekeurd? Een simpele telefooncel, en er ontstond een vulkanische uitbarsting. Het moge duidelijk zijn dat het in die tijd bijzonder gewaagd was om met iets van jezelf aan te komen.’

OP ZOEK NAAR EEN EFTELING-CHARACTER

‘Ik zal proberen de context aan te geven waarbinnen Pardoes bij de Efteling is ontstaan. Naarmate de Efteling door attracties als Carnaval Festival veranderde kwamen er ook nieuwe behoeften bovendrijven en de komst van al dat nieuws had natuurlijk een bepaalde uitstraling en uitwerking op de bezoekers. De Python en Carnaval Festival, die allebei toch wat conflicteerden met de speeltuin en het Sprookjesbos van de jaren vijftig en zestig, waren hele officiële nieuwe elementen binnen dat kleine wereldje geworden. Er waren mensen die het hartstikke leuk, gezellig en te gek vonden. Daarnaast waren er Pieck-aanhangers voor wie het allemaal verfoeilijk was.’

‘Daar stond de Efteling dan op een vakantiebeurs, met twee verschillende draagtassen: één in de stijl van Anton Pieck: beige met een bruine opdruk van knoestige mannetjes en de andere was hagelwit met een frisse Jokie de Prrretneus erop. Iedereen nam veel liever die tas met Jokie mee. Zo ontstond er een splitsing, want waar moest de Efteling nu mee gaan communiceren? Met welles-nietes kom je niet verder, dus toen is de knoop doorgehakt. De vlag zoals hij door Anton Pieck was gesigneerd kon de lading van het park niet meer volledig dekken. Maar het ontwerp van Jokie was zo simpel, zo banaal eigenlijk, dat

Draagtassen van de Efteling, één met een illustratie van Anton Pieck en één met een afbeelding van Jokie de Prrretneus.

was niet voldoende om de hele Efteling onder te scharen.'

'In die tijd, halverwege de jaren tachtig, begon commercie ook zo langzaamaan aan de deur te kloppen. Voorheen heerste vooral het stichtingsgevoel.

'Een Kleine Boodschapkabouter doet het bepaald niet goed op een strandbal'

Vooral niet te luid roepen hoor! We zijn toch niet commercieel? Maar van lieverlee kwamen er signalen van buitenaf. Posters en pantoffeltjes met afbeeldingen van Disneyfiguren of van Universal werden populair en zo kwam de vraag: wat heeft de Efteling op dat gebied eigenlijk? En als je het mij vraagt: een Kleine Boodschap-kabouter doet het niet bepaald goed op een strandbal.'

'We kregen ineens vragen over Eftelingfiguren, over Eftelingcharacters... Het woord 'character' was tot op dat moment nooit eerder aan de orde geweest. Cees Kikstra kwam hiervoor uiteindelijk bij mij terecht, of ik niet eens iets kon verzinnen. Ik ben begonnen met Holle Bolle Gijs, ik probeerde die te vertalen naar een verkoopbaar character. En een Langnekje en zo. Ik voelde vanuit de organisatie de druk om te kiezen voor een bestaand figuur. Maar ik dacht: een Kleine Boodschap-kabouter, een illustratie van de Schrijvende Kabouter, dat duidt alleen op het Sprookjesbosdeel van de Efteling. Wat ik het verbazingwekkende vond: ook toen al werden die sprookjesfiguren - een Langnek, een Holle Bolle Gijs - binnen de Eftelingcultuur ervaren alsof het een eigenheid van de Efteling zelf zou zijn.'

'Om mensen te prikkelen, in een vruchteloze poging om het denken een keertje om te krijgen, heb ik wel eens geopperd: als Disney het overmorgen interessant vindt om het verhaal van de Zes Dienaren tot een animatiefilm te rijgen, dan zal in één klap op dat moment over de hele wereld Langnek de Langnek van Disney worden. Je kunt als Efteling hoog en laag gaan springen, maar dan ben je 'm gewoon kwijt. Sprookjes kun je niet claimen. Je zult daarom moeten komen met iets dat nog niet bestaat, met iets origineels. Je moet dan dus niet blijven hangen in een kabouter, en nog een kabouter, en een variatie op wéér een kabouter. Je hebt over de hele wereld mooie, leuke, verschrikkelijke, angstaanjagende en ontzettend tot de verbeelding sprekende sculpturen en afbeeldingen, je hoeft echt niet te blijven steken op een eindeloze rij kabouters. Een kabouter, dat kon het wat mij betreft elk geval dus beslist niet worden.'

HARLEKINO'S EN HOFNARREN

'Terwijl ik met die vraag bezig was en iedereen om mij heen intussen in twee verschillende werelden bleef wellesnietessen, herinnerde ik me dat er eind jaren zeventig al eens wat ideeën waren geopperd om een eigen icoon voor de Efteling te creëren. Er was destijds door een extern reclamebureau een poging gedaan om een nar bij de Efteling aan de man te brengen, of in elk geval de symboliek rondom de figuur van de nar. Ik weet niet of het toeval is, maar toen kwam Dio Obers aanwaaien, precies van sprookjes, koningen, prinsessen en prinsen en alles daaromheen. Een figuur om het volk te vermaken. Een vertrouweling van het hof, die kwesties mocht belichten onder het mom van een kwinkslag en een grap - zaken waar bij anderen de kop voor afgeslagen zou worden. Een vrijbuiter, een pure entertainer! Er waren zóveel aanknopingspunten met wat er allemaal in die wereld van de Efteling aan het ontstaan was en al bestond. En met het oog op de dynamiek die met de Python in de Efteling was gekomen, moest het qua perceptie ook een dynamisch personage worden.'

'Ik heb hier thuis, aan de keukentafel, voorzichtig een eerste krabbeltje gemaakt. Dat moet zo rond 1985 zijn geweest. De krabbel leek een heel klein beetje op Pardoes. Het was eigenlijk meer een notitie dan echt een uitgekristalliseerd figuur. Ik heb het schetsje wel een paar maanden in mijn tas, onder mijn spullen, met me meegedragen. Ik had niet de moed hem eruit te halen, ik durfde hem nog niet te laten zien. Pas maanden later heb ik het tekeningetje aan Cees Kikstra willen tonen. Nou, die liep er onmiddellijk mee naar de mensen van Studio Vandersteen! Die waren blijkbaar toevallig in de Efteling omdat zij Fata Morgana als onderwerp in een Suske & Wiske-album wilden

'Ik heb het schetsje wel een paar maanden in mijn tas, onder mijn spullen, met me meegedragen'

zo'n soort nar. Die werd totaal niet begrepen door het management van destijds, en het zal wel een samenloop van omstandigheden zijn geweest, maar de creatievelingen in de Efteling voelden zich in elk geval geprikkeld door die nar. Ton van de Ven ontwierp wat harlekino's en een deftige soort hofnar, maar de toenmalige directie keurde de ideeën van Ton af: het was niet goed genoeg.'

'In de jaren erna had Jokie de Prrretneus onderwijl aan populariteit en terrein gewonnen, tegen alle kritiek in. Dus ik heb daar gewoon eens mijn gedachten over laten gaan en ik concludeerde dat een narfiguur simpelweg heel geschikt zou zijn. Het moest in elk geval een figuur worden dat aansluit bij de wereld gaan opnemen. Cees had ze mijn ideetje laten zien, zonder dat ik daarom had gevraagd, en ik dacht: oh nee! Daar is het helemaal niet voor bedoeld! Het zei die lui verder niet zoveel, dus ik heb de krabbel gauw weer in mijn tas gedaan en dacht: laat nog maar even zitten.'

EEN LELIJK LOGO

'De Efteling had in de loop van de jaren tachtig nog steeds geen echte huisstijl. Er waren afbeeldingen van Anton Pieck die gebruikt werden voor boven een brief en op een enveloppe. Als de enveloppen op waren dan spoedde iemand zich naar een willekeurige drukker en bestelde dan weer een paar dozen. Daar zat helemaal geen systeem in, maar daar werd het onderhand toch wel eens tijd voor. Uiteindelijk heb ik daarom toch de stoute schoenen aangetrokken en ik heb mijn concept voor Pardoes met het oog op een nieuwe huisstijl verder uitgewerkt.'

'Het was in de tijd dat er toch al wat onvrede heerste omtrent het nieuwe logo, dat was ontworpen door Studio Dumbar in Rotterdam: de Kleine Boodschapkabouter, zittend op de 'E' van 'Efteling'. Het was een lelijk ding, waar erg veel geld voor was betaald. Die studio had grote klanten in de portefeuille: KLM, de Nederlandse Spoorwegen, enzovoorts. De studio had voor al dat soort bedrijven logo's en huisstijlen ontwikkeld, en Cees Kikstra vond dat dus wel een veilige route. Ton van de Ven hield zich expres afzijdig en toen het logo uiteindelijk toch werd ingevoerd reageerde Ton verbaasd: hij deed alsof hij dacht dat het ontwerp dat hij eerder op zijn bureau had zien liggen alleen maar een schetsje was geweest en zei dat hij zoiets zelf nooit had goedgekeurd. Cees Kikstra zat daarmee natuurlijk in de knoei, want dat was de voortrekker geweest van het traject en ervan afgezien dat het logo niet om aan te zien was, bleek het in de praktijk ook voor drukkers een crime te zijn. Technisch gesproken, al die spikkeltjes, dat was echt verschrikkelijk. Ik kon het niet laten om rond die tijd zo'n beetje aan mijn collega's te laten vallen van: 'goh, kijk, ik heb hier een figuurtje...'"

'Iedereen had zo de pest in over dat nieuwe logo dat ik de kans kreeg om een testje te doen. Er werden 'With Compliments'-kaartjes gedrukt: het allereerste drukwerk waar Pardoes op stond. Ik had daar gewoon een stapeltje van laten maken, en die kaartjes zwierven wat rond op het kantoor. Ton liep nog niet over van enthousiasme, wat was dat voor een ding? Ik zei: 'Ton, één ding: die kleuren, daar moet je nog niet naar kijken. Dat rood en dat geel, dat is niet goed.' We hadden het goedkoop laten drukken en dan wordt het geel al gauw citroengeel, en dan wordt het rood ordinair, enzovoorts. Ton leek dat wel te snappen. En zo is het eigenlijk als een soort proefballonnetje binnen de kantoren blijven hangen.'

'Uiteindelijk liep de samenwerking met Studio Dumbar op de klippen. Het logo bleek in de praktijk voor zoveel problemen te zorgen bij onze drukkers dat op een zeker moment besloten werd dat het logo veranderd moest worden. Het bureau zag daar het nut niet van in, ze vonden dat er niets mis was met het logo. Er zou flink betaald moeten worden voor nieuwe aanpassingen. Paul Beck heeft toen de knoop doorgehakt en zei: 'We stoppen ermee en we gaan het zelf doen!' Ik heb toen de huisstijl op basis van Pardoes opgezet, samen met Studio Uittenhout. Ik kende Kees Uittenhout nog uit mijn opleidingstijd en toen bleek dat we op dezelfde golflengte zaten besloot ik die studio te introduceren bij de directie. Het maken van de nieuwe huisstijl, nog vóór de komst van de computer, was een gigantisch karwei. In een dik handboek werd aan de gebruikers, mijn collega's bij de Efteling, uitgelegd wat een litho was en hoe full color werkte. Met die nieuwe huisstijl kreeg ook Pardoes eindelijk de officiële status als beeldmerk.'

DE SYMBOLIEK VAN PARDOES

'Ik heb de komst van Pardoes en de betekenis daarvan, al in verdekte termen omschreven in de manual die destijds was opgemaakt. Hierin wordt voor het eerst gesproken over Symbolica, en over de Grootmagister. Ik had toen al uitgebreid nagedacht over de rol die Pardoes zou moeten vervullen binnen de Efteling. Dat ging over magie. Dat ging over

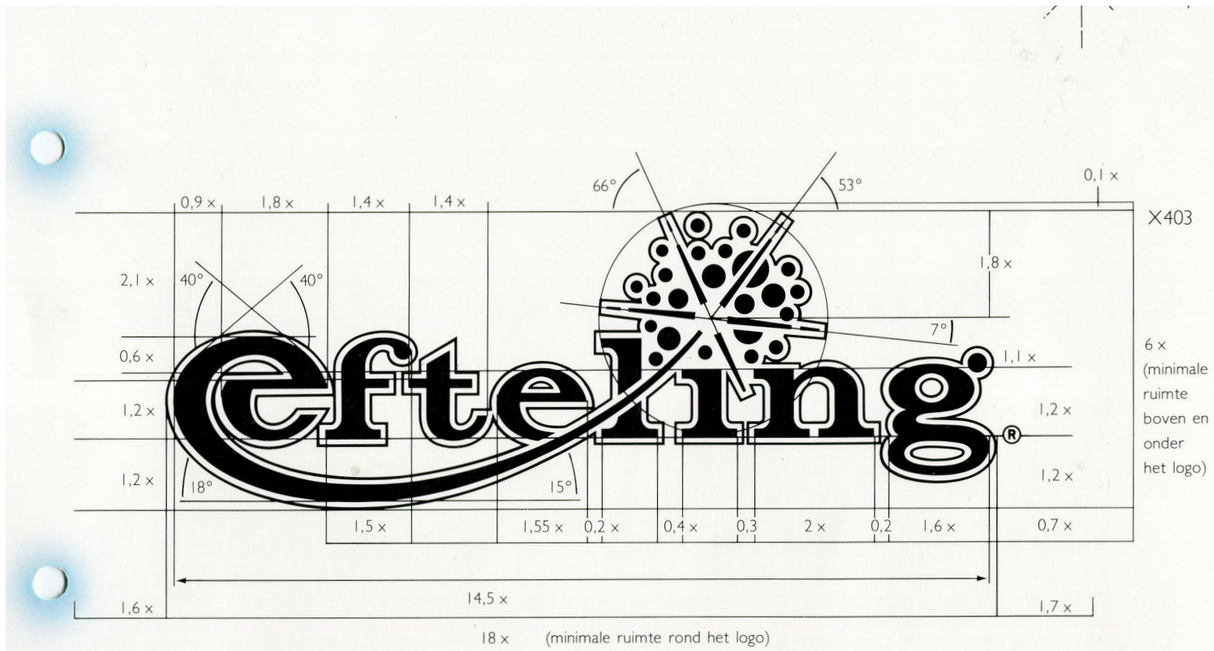

Het nieuwe logo van de Efteling in het Huisstijl-handboek in 1991.

de magistrale macht der verbeelding. Ik moest dat in een vorm gieten die te begrijpen zou kunnen zijn, zonder er een heel boekwerk aan toe te moeten voegen, maar de tekst in het handboek gaf duidelijk de richting aan.'

'Lees de tekst er maar eens op na. Er zat voor mij zóveel in. Het kind in de mens, het kind in de volwassene. Zo zie je dus: het lag er al jaren. De tekst in het stijlboek geeft de intentie aan die ik meteen al met Pardoes had. De spanning van de Python, de *fun* van Carnaval Festival, die nieuwe stroming naast de sprookjes, die heus wel gekoesterd bleven. Pardoes kon alles dat de Efteling te bieden had in zijn armen bevatten. Maar dat idee, daar is niets mee gedaan. Waarom? Omdat er gevaar in schuilde. Pardoes kon belangrijk worden binnen de Efteling, en ik was 'maar' een assistent-ontwerper. Pardoes werd ontzettend gestigmatiseerd, terwijl ik Pardoes in het stijlboek juist als verzoenende factor ingebracht. De hele gedachte achter Pardoes, en zijn link met de wereld van de Efteling, is dat er meer coördinaten gecreëerd kunnen worden waarbinnen die wereld van de Efteling zich kan ontwikkelen. Dat is wat Pardoes wil uitdragen: dat de Efteling in de harten en in de gedachten van mensen veel meer kan zijn dan de som van de attracties. Een andere wereld dan die van alledag. De wereld van verbeelding. Dáár staat Pardoes voor. Maar die symboliek heeft nooit een draagvlak gevonden.'

PARDOES DE KLEINE TOVERNAR
(UIT: EFTELING HUISSTIJL-HANDBOEK, 1991)

In vroeger jaren leefden de kabouters in een kleine, beschermde wereld, tot op een dag uit de verre buitenwereld, de grote ijzeren lolmakers kwamen.. Griezelollers, maar niemand noemt ze zo, houden ervan om de mensen een beetje bang te maken. De kabouters zagen steeds meer en meer mensen op weg naar de ijzeren griezellollers. Wat zijn die kinderen groot geworden! De meesten hadden ze voor het laatst gezien toen ze nog maar heel klein waren. Het deed de kabouters goed om al die mensen weer te zien, ook al voelden heel wat van die mensen zich een beetje te groot om toe te geven dat ze kabouters eigenlijk een heel leuk volkje vinden. Maar: oud en wijs geworden wisten de kabouters al lang dat er steeds weer nieuwe tijden zouden aanbreken. Schommelaars, natspatters, bobbers en hoogvliegers bezorgden de verbaasde Langnek een stijve nek. Het ging, meer dan lange ladders, zijn sprookjeswereld te boven. Spook- en sprookjescollega's uit het mystieke verre oosten pakten het sprookje groot aan. Een Fata Morgana in werkelijkheid was het resultaat.

Maar ergens ver weg tussen de sterren zat de Grootmagister. Hij zag dat in de Efteling verwarring wilde duelleren met verwondering om de eer en de gunst van de bezoeker, naar de tijdelijke gelukzaligheid.

De Grootmagister wist dat een mogelijke twist slechts op één manier voorkomen kon worden: door de symboliek die in Symbolica te vinden is. Daar, in het rijk van verwondering, bevindt zich de Gouden Fantasiesleutel. Deze sleutel van de magie moest Pardoes nu gebruiken. Hij had er de juiste eigenschappen voor. De Grootmagister benoemde Pardoes daarom tot drager van de Grote Fantasiesleutel voor de Efteling.

Dan verschijnt in een flits: Pardoes de kleine tovernar in de Efteling! Een vrolijke, vriendelijke figuur. Een energieke, hulpvaardige gastheer, met sprookjesachtige eigenschappen. Zo kan Pardoes tovertwinkels uit de belletjes van zijn narrenpak twinkelen en met deze tovertwinkels kan Pardoes zichzelf en een reeks van andere leuke, maar ook minder aardige sprookjesfiguren laten verschijnen of verdwijnen. De toverkracht van onze kleine, maar dappere vriend Pardoes komt voort uit de Gouden Fantasiesleutel, die is bezet met saffieren en met de magische robijn. Deze is afkomstig uit het lichtspoor van de vele vallende sterren sinds mensenheugenis. Zo kan de sleutel toegang beiden tot een andere wereld, de wereld van de Efteling. Als Pardoes het kosmische licht van de zon, de maan of van verre sterren in de juiste hoek op de sleutel laat schijnen krijgen de magische stenen één voor één een prachtige schittering, tot zelfs de magische robijn begint te twinkelen.

'Deze tovertwinkels geven een glans in de ogen van iedereen die met het goede oog voor fantasie en sprookjes door de ring van de gouden magiesleutel kijkt, en zo kan zien wat zij of hij wil zien. Tovertwinkels zijn wel zó sterk dat zelfs grote mensen dezelfde fantastische dingen kunnen zien die elk kind kan zien.

EEN PLASTIC KOP OP EEN PLUCHEN HANSOP

'Pardoes kwam dus terecht in het logo van de Efteling en moest gaan verschijnen op al het briefpapier en op alle folders. Dat betekende ook dat ik moest kiezen voor een bruikbare lijnvoering. Ik heb daar heel nauwgezet en grafisch naartoe gewerkt, om de dikte van die lijn precies zo te krijgen dat Pardoes naar hartenlust vergroot en verkleind kon worden. Helaas werd dat daarom vanzelf een soort van kleurplaat, en dat bleek uiteindelijk bepalend te zijn voor de perceptie van Pardoes. Antoine van Daele zag Pardoes inderdaad als kleurplaat en riep: 'Ik wil daar een pop van!"

'Zo komen we dus aan bij de tijd waarin voor het eerst een kostuum werd gemaakt. En dat zag er helemaal niet uit! Binnen de Efteling was daar de tijd totaal nog niet rijp voor. Het budget was er wel hoor, maar wat een onkunde! Onwetendheid. We gingen naar een bedrijf in Nijmegen en ik zat daar met een meneer te praten die een kleermaker in dienst had voor de pakken en hij liet één of andere beeldend kunstenaar bij hem in de kelder de koppen maken. Je kreeg dus een soort hansop van pluche en daar stond dan een grote plastic kop op. Lekker makkelijk. Dus ik gaf mijn wensen op, dat werd genoteerd en dan ging die kleermaker zo'n hansopje maken. Het was een zeer amateuristisch traject. Nul komma nul ervaring. En daar zaten we dan, met een min of meer loslopend figuur - een schildje op z'n borst waar 'Pardoes' op stond, dat kon er met klittenband aan vastgemaakt worden, om het nog een beetje herkenbaarheid te geven. Maar dat hielp natuurlijk geen zier, want niemand wilde hem Pardoes noemen. Pardoes was binnen het bedrijf al direct verworden een soort schietschijf, voor de zogenaamd Pieckeriaanse denkers in de organisatie die zich keerden tegen alles dat niet het Sprookjesbos of het Spooslot was.'

'Maar ocharme; diegene die de taak had om voor Pardoes te spelen had het smerigste, lulligste hoekje in de kleedkamer'

'De afdeling Entertainment had destijds maar een schamel budget en met elk kostuum moest een aantal seizoenen gedaan worden. Wanneer je iets wilde verbeteren, dan kon dat pas bij de eerstvolgende revisie. Elke keer een stapje, zo is dat twintig jaar lang gegaan. In de beginjaren van die rondlopende Pardoesfiguur was er ook nog geen sprake van enige vorm van casting, want dat werd in die tijd letterlijk vertaald als discriminerend. Er waren dan dames van Entertainment bij met zúlke bovenarmen en zúlke borsten, en die werden dan gewoon in dat pak gestopt. Het spreekt voor zich wat voor beeld dat al oproept.'

'Pardoes had in het begin ook een hagelwit gezicht. Ja, dat snapte natuurlijk helemaal niemand. Ik wilde misschien teveel, had er te vroeg teveel geprobeerd in te proppen. Dat witte gezicht was vanzelfsprekend bedoeld als schmink, waarbij de neus was aangezet en waarbij de ogen groter waren geschilderd. Zo was dat gebruikelijk in de Commedia dell'Arte, de eerste échte vorm van entertainment, eeuwen geleden. Het kwam niet goed uit de verf, dat weet ik, maar ik had in die tijd maar weinig speelruimte. Dan heb je ook nog eens te maken met de maat van een menselijk hoofd. Dat heeft een zekere afmeting en als je daar nog helemaal iets omheen moet zetten... Ik heb steeds maar geprobeerd om dat hoofd kleiner te krijgen, bij elke revisie, maar het was een moeilijke weg. Men zag er de noodzaak niet van in. Het was verschrikkelijk lastig om een stuk begrip te krijgen voor wie Pardoes nou eigenlijk was en waar -ie voor stond. Meer dan een simpele mascotte mocht Pardoes niet zijn.'

ALTIJD MAAR LAKEIEN

'Pardoes kwam lange tijd nauwelijks aan bod in het park. Wel altijd maar lakeien, steeds weer van dat soort Land van Ooit-achtige figuren. De lakeien en de prinsen en prinsessen werden in die tijd als een soort lawine over het park uitgestort. Want die waren natuurlijk ook makkelijk herkenbaar, en dat was oh zo leuk voor de familie en de vrienden en kennissen van die spelers. Dat had nog wat aanzien, van: 'Kijk mij hier eens een lakei spelen!' Maar ocharme; diegene die de taak had om voor Pardoes te spelen! Die had het smerigste, lulligste hoekje in de kleedkamer en werd eigenlijk gewoon veracht door de andere acteurs en actrices.'

'Toen kwam Reinoud van Assendelft de Coningh in de Efteling. En langzaam, zoals mieren die een terras ondergraven, is Reinoud bezig geweest om Pardoes onderuit te krijgen. Hij organiseerde sessies met verkoopmanagers - zij mochten zeggen hoe ze de vertegenwoordiging van het park zagen en daar zat dan een sneltekenares bij. En wat kwam daaruit? Doe maar een gok. Een kabouter natuurlijk. Hoe kan het ook anders? Samson en Gert waren toen al kind aan huis in ons park en iedereen bij de Efteling weet dat uit die sessies het idee voor Kabouter Plop is ontstaan. Gert vond nota bene dat wij nog niet voldoende met kabouters deden!'

'Ondanks de pogingen die destijds gedaan werden om Pardoes te vervangen is -ie wél gebleven, puur door het succes dat Pardoes commercieel gezien had. Die enorme verkoopcijfers, daar kon men niet omheen. Er werd weliswaar niet over gesproken, maar het was er wél. De bezoekers, en dan vooral de kinderen, hadden Pardoes volledig in het hart gesloten, puur om z'n verschijningsvorm. En dan wisten ze verder nog niets van hem! Maar Pardoes bleek toch een ijzersterk icoon te zijn. Je ziet een simpel narrenhoofd, zonder link met een specifieke attractie of sprookje, en toch denk je meteen: 'Héé, Efteling'. Dat dát simpele feit niet onderkend werd door mensen in functies als directeur of hoofd marketing/communicatie, dat was natuurlijk diep, diep treurig.'

'Pardoes mocht dan succes hebben, hij bleef onderhuids bestreden worden. In reclames, in brochures: Pardoes werd steeds weer genegeerd. Altijd weer die sprookjes, dat wat honderdduizend anderen ook al hebben gedaan. Kijk, de Efteling is maar op één punt uniek en dat is de manier waarop er gestalte is gegeven aan die sprookjes binnen het Sprookjesbos. Een driedimensionaal sprookjesboek waar je doorheen loopt:

Producten met de nieuwe huisstijl: v.l.n.r. en v.o.n.b. interne lijn, consumentenlijn, horecalijn en souvenirlijn.

zoals het in Kaatsheuvel te vinden is kun je het nergens anders op de wereld vinden. Dát is ongeëvenaard. Maar als je dan één of andere juffrouw van Entertainment klompjes aangeeft en een vlecht met pruiken en een rood doekje op de kop en je zegt: daar gaat Roodkapje... Terwijl met vrijgezellenfeestjes tegelijkertijd allerlei dames in het park rondliepen die óók verkleed waren als Roodkapje en er tien keer beter en leuker uitzagen dan die van ons - ik vond dat jammer: steeds weer teruggrijpen op iets dat de Efteling niet voor zichzelf zou moeten opeisen. Toch werd vooral dáárin ontwikkeld en geïnvesteerd. Niet in Pardoes.'

'Het is niet eens zo heel lang geleden dat zelfs Eftelingmedewerkers niet wisten wie Pardoes nou eigenlijk was: 'Pardoes, ja... die zit op het logo hè. En ge kunt er ook allerlei leuke spullekes van kopen en ermee op de foto.' Pardoes was in de jaren negentig louter een 'ding' waarmee je op de kiek kon, en die je hoogstens nog een handje kon geven. Dat was vanuit de Efteling gezien voldoende, van: als je die foto ziet, dan denk je 'daar is onze kleine Pietje, in de Efteling'. Pardoes heeft voor dat doel altijd wel ongelooflijk goed gefunctioneerd. Anders had die enorme verkoop van Pardoespoppen en -merchandise natuurlijk ook nooit zo ver kunnen komen. Hij verkocht fantastisch, maar een naam wist de bezoeker niet te noemen. Dat is pas jaren later gekomen, met een spelletje in het tv-programma Staatslot op Locatie. Daarin vroeg een reporter aan bezoekers in het park of ze Pardoes hadden gezien. Daarmee werd Pardoes geheel toevallig bekend bij het publiek. Dat geeft ook aan dat de Efteling er eigenlijk helemaal niet zo mee bezig was. Men was puur gericht op het park. Pas de laatste jaren wordt ontdekt dat er meer is dan alleen dat attractiepark, om de mensen aan je te binden.'

HET KASTEEL VAN PARDOES

'Toen Pardoes eenmaal zijn waarde had bewezen, in elk geval binnen de merchandising, heb ik er eind jaren negentig langdurig voor geijverd om Pardoes een eigen plaats in het park te geven. Een vaste plek waar bezoekers hem zouden kunnen vinden, want hij liep altijd maar overal en nergens rond. Ik heb destijds uitgebreide schetsen gemaakt voor een kasteelachtig pand, dat aan de rand van de Brink had moeten staan. Iets waaraan mensen konden zien: hier leeft, woont en slaapt Pardoes de Tovernar. Niet zoals bij een huisje in het Kabouterdorp, met een animatronic op een stoeltje, maar vooral een plek waarbij je voelde dat Pardoes er leeft, maar dat hij nét even weg is.'

'Het kasteel zou verschillende ruimtes bevatten. Op de begane grond was van alles te zien voor, laten we zeggen, de buggybrigade, en via een wenteltrap kon je dan omhoog naar een platform, een beetje als bij een stellingmolen. Hiervandaan had je uitzicht op de Brink en kon je door verschillende vensters naar binnen kijken, zoals je dat ook hebt bij het kasteel van Doornroosje. Door de ramen was dan de werkkamer van Pardoes te zien, met boeken en globes, en allerlei andere curieuze zaken. Aan het kasteel bevond zich een gewelf in de vorm van een grote, halfronde koepel: de Sterrenkamer van Pardoes de Tovernar. Deze ruimte was bedoeld voor de oudere jeugd, die in de koepel het universum zou kunnen betreden, vol met twinkelende sterren. Het moest interactief worden: om meer te weten te komen over de wereld van Pardoes de Tovernar en over Symbolica en de andere planeten zouden kinderen bepaalde sterren kunnen activeren, waarbij dan steeds een bijpassend stukje informatie via een projectietechniek zou worden gevisualiseerd.'

'Op deze manier wilde ik een brede doelgroep kennis laten maken met Pardoes. Van de allerkleinsten tot de jongvolwassenen, die zelf al een beetje zijn opgegroeid met Pardoes, en die in dat kasteel dan dezelfde herkenning zouden kunnen ervaren als mensen die zich hun kindertijd herinneren als ze in het Sprookjesbos aan een klink rammelen om een deurtje open te laten gaan. Er hoorde ook een gespecialiseerde souvenirwinkel bij, en aan de voorzijde van het gebouw zou een bordes met brede deuren komen. Achter de deuren zat een trap naar de kelder, waar ik een kleedruimte gepland had, waarbinnen Pardoes de Tovernar, Prinses Pardijn, en ook figuren zoals Heer Paddel konden ontstaan. Elk uur kwamen ze dan uit die deuren om een kleine show op te voeren. Er tegenover zou zitgelegenheid komen in de hoedanigheid van een klein amfitheater, waarmee het kasteel dus meteen een mooie achtergrond zou vormen voor dergelijke voorstellingen.'

'Het exterieur moest iets bijzonders worden. Enerzijds vertrouwd, met de herkenbare, sprookjesachtige aspecten van een kasteel, en aan de andere kant een beetje wonderlijk en bevreemdend: een soort observatorium, met bepaalde elementen die in beweging waren - als het ware de hemel aftastend, op zoek naar contact met datgene aan de andere kant van de Evenmaar, waar Pardoes mee in verbinding staat.'

'Het plan werd destijds ook meegenomen in de ontwerptekeningen voor de Pardoespromenade van Chris van Grinsven, die zich als landschapsarchitect bezighield met de infrastructuur van de promenade en de Brink. Mijn schetsen voor het kasteel waren erin verwerkt: de spitsen van de torens waren tussen de bomen te zien, aan de rand van wat we in ons ontwerp het Wonderplein hadden genoemd, maar wat iedereen nu kent als de Brink. Die is zo gaan heten omdat Ton uit die streek komt - dat is dan weer zijn ding, zo'n term. Wie weet verder nou wat een brink is?'

DE PARDOESPROMENADE

'De Efteling is natuurlijk organisch ontstaan. Een braakliggend terrein werd omgespit, beplant en bebouwd en zo ben je ineens tientallen jaren verder. Dan is het natuurlijk vreemd dat je op het meest centrale punt van het attractiepark nog steeds een sportveld hebt liggen: restanten van een tennisterrein, middenin het park! Er was ondertussen al een gigantische nieuwe parkeerplaats gekomen, het entreegebouw lag inmiddels op een andere plek, maar je werd nog steeds via zo'n lullig paadje het park ingeleid. Dat moest anders. De Pardoespromenade zoals -ie er is gekomen lijkt echter in niets op de plannen die ik in beginsel voor dit project had gemaakt. Die Wonderwachters hebben hun naam heus niet voor niets. In mijn oorspronkelijke concept waren dat geen dooie objecten, niet zomaar een stel verlichtingspalen. Het moesten tot de verbeelding sprekende, fantasierijke elementen zijn waar leven in zat. Je zou er langslopen en denken: Hoor ik nu iets? Oh nee, toch niet! Of toch wel? Jawel, ik heb ze wél gehoord! Stel je die verwondering voor als bezoekers merken dat de Wonderwachters met elkaar praten, een zacht gemompel -gemurmel, als een geheimtaal die van de ene naar de andere Wonderwachter doorgeseind wordt...'

'Maar ook de Levensbron, wat nu zo'n stomme fontein is, had een indrukwekkende bron moeten zijn. Daarin zou steeds weer een symbolische eruptie

plaatsvinden, met waterpartijen die zich - steeds vertakkend - vanaf die bron zouden uitstrekken tot in de verste hoeken van het attractiepark. Je had daarmee 's avonds een schitterende afsluiting van de dag kunnen opvoeren! De Promenade had tot leven kunnen komen, heel subtiel, met een combinatie van licht, water, geluid, misteffecten, luchtbellen en projecties. Met kleuren die in de waterpartijen zouden oplichten, met pulserende golven van gefluister, beweging en muziek - zich verspreidend vanaf de Levensbron als kringen in een vijver. Opwindend getwinkel zou uitmonden in een magistraal muziekstuk, waarbij de grond rondom de Levensbron zou trillen alsof er een vulkaanuitbarsting stond te gebeuren! Die hele voorstelling zat al verwerkt in de door mij ontworpen landscaping van de promenade.'

'Het centrale parkdeel zou daarmee meer zijn geweest dan een traject dat je nu eenmaal af moet leggen om in de andere parkdelen te komen; het zou dienen als een nieuwe, grootse beleving, gebaseerd op de rol van Pardoes de Tovernar als katalysator, als een verbindend element van al die prachtige en verschillende indrukken die je in het park hebt opgedaan. Van het majestueuze tot aan de verstilling, van het spectaculaire tot aan de verbazing. Alles had in die eindshow moeten terugkeren en met zo'n overweldigende indruk kun je mensen met een gerust hart naar huis sturen aan het einde van de dag. Dat is wat je ze meegeeft. De Pardoespromenade had een grandeur van jewelste moeten hebben, ingebed in het bestaande groen van het park, maar het mist nu vrijwel alle aansprekende elementen die ik ervoor had bedacht. Er staan wel Wonderwachters, maar die doen helemaal niets.'

'Toen ik vijfentwintig jaar bij de Efteling zat was het van: 'Die nieuwe laan noemen we de Pardoespromenade!' Leuk hoor, zo'n kadootje, maar wat interesseert het de mensen nou hoe één of andere laan heet? Het gaat erom dat je iets kunt beléven. Bezoekers komen niet naar de Efteling om te lezen, ze komen om iets te ervaren. Ik ben pas bij het project gehaald toen, laten we zeggen, de hardware al was goedgekeurd. Ik moest dus werken met zeer summiere middelen, maar Chris van Grinsven en ik hadden toch ons best gedaan om daarbinnen zoveel mogelijk wonderlijke elementen toe te passen. En voor het publiek hè, niet ter meerdere eer en glorie van onszelf, of van de Efteling, maar gewoon: voor de bezoekers. Er is niets van terecht gekomen.'

'Halverwege heb je bijvoorbeeld het plein met de windroos, waar nu dat afschuwelijke muurtje staat. Ik had daarvoor een uitbreiding van de ruïne van het Spookslot voor ogen, alsof de burcht zich oorspronkelijk in die richting had uitgestrekt. De muurpartij die ik had bedacht moest eruit zien als het restant van een ridderzaal, waarin je nog de overblijfselen van een reusachtig imposante haard kon ontwaren. Die haard kon dan een doorgang zijn naar een ruimte voor een kleine winkel aan de achterkant van Kogeloog bij Langnek. Maar dat kon allemaal niet hoor, dat was bouwtechnisch veel te moeilijk. Het zou omvallen. Ik heb daar zó tegen geprotesteerd dat ik van dat onderdeel van het project afgehaald ben. Dit stuk van de promenade werd aan een externe ontwerper gegeven, wat een lelijk hekwerk opleverde en een muurtje dat niet om aan te zien is. Door de koppen van de Vlederiken te gebruiken als fonteinelementjes moest het dan toch nog thematisch bij het Spookslot passen - onbegrijpelijk natuurlijk, het had er niks mee te maken.'

LANTAARNPALEN EN HERAS-HEKWERK

'Er was natuurlijk al veel eerder een heel parkplan gemaakt. De Vlindervisie, en daar is járenlang oorlog over gevoerd. Iedereen moest z'n plasje erover doen: de Raad van Commissarissen, exploitatie, Ton van de Ven... En dan moet toch eindelijk eens iemand een streep op papier gaan zetten. Ton was in eerste instantie van plan om allemaal Pieckhuisjes rondom dat plein te zetten. De Breughelbrink - een totaal ander uiterste. Toen daar geen groen licht voor werd gegeven trok Ton zijn handen er demonstratief vanaf en kwam het project bij Chris en mijzelf terecht, en dan met zo'n schamel budget. We werden zondebokken, het project werd door alles en iedereen aangevallen. Zoals er over gekrakeeld werd! 'Het culturele gemeengoed van de Efteling werd vernietigd', het was een 'lege landingsbaan', enzovoort.... Ja, als je er een landingsbaan van máákt! Erik van den Brand had er zoveel vierkante meter asfalt voor berekend, en zoveel meter Heras-hekwerken dan nog een paar lantaarnpalen erop en nou, dat moest dan te doen zijn voor zoveel gulden. En oeps, nu moeten we Henny er toch ook wel even bij vragen, want we hebben het natuurlijk niet voor niets de Pardoespromenade genoemd, haha! Daar heb je het als ontwerper dan mee te doen. Ik wilde geen lantaarnpalen, ik wilde geen Heras-hekwerk en natuurlijk wilde ik ook geen asfalt. Maar ja, dan kom je dus met de eieren na Pasen.'

'Chris en ik hadden voor ons concept een prachtig boek gemaakt en dat zo gepresenteerd aan de Raad van Commissarissen. Die waren laaiend enthousiast, maar vervolgens kwam het er niet, omdat er geen geld voor zou zijn. Maar mijn plan was niet te kostbaar, het kón binnen dat budget uitgevoerd worden. Als je 'A' zegt moet je 'B' zeggen. Dat betekent: niet zo'n promenade aanleggen en er thematisch vervolgens verder niets mee doen. En als dat dan wordt verminkt, zo'n liefdevol vormgegeven concept, als alles dan uit de context word gehaald totdat niemand er iets meer van snapt: dat is tragisch hoor. Dat is triest, daar lopen mensen zelfs een trauma van op. Er ontstaan littekens door die niet meer verdwijnen. Ook bij Chris. Die is uiteindelijk maar bij de Efteling weggegaan omdat hij de teleurstelling niet aankon. Ik herinner me hoe Erik van den Brand vol trots aan de Raad van Commissarissen stond te vertellen hoe men met de Pardoespromenade keurig binnen het budget gebleven was. Dat was geen kunst; er was niets meer over van het oorspronkelijke plan. Je zult begrijpen: de Pardoes Promenade is voor mij, en niet alleen voor mij, een beladen onderwerp.'

HET AARDSE ONTVLUCHTEN

'Ik heb me altijd al laten meeslepen door de kracht van de magie, lang voordat Harry Potter populair werd. Magie, onstaan uit de verbeelding van mensen: ik vind het een fascinerend gegeven. De grens tussen de fantasie en de harde realiteit... Om die grens begrijpelijk te maken heb ik de Evenmaar bedacht, een symbolische scheidslijn. Die grens, die is overal, en achter die grens ligt een andere wereld. Geen ruimtewezens, geen bliep-bliep, maar een wereld die zodanig lijkt op onze aardse dimensie dat het gemakkelijk is om erop aan te hechten, en toch zijn er allerlei verschillen. De wereld van Symbolica is romantischer, abstracter. Symbolicanen zijn geen mensen, maar ze lijken wel op ons, we delen veel aspecten met elkaar. De afstand tussen onszelf en die andere wereld is dus niet zo vervreemdend

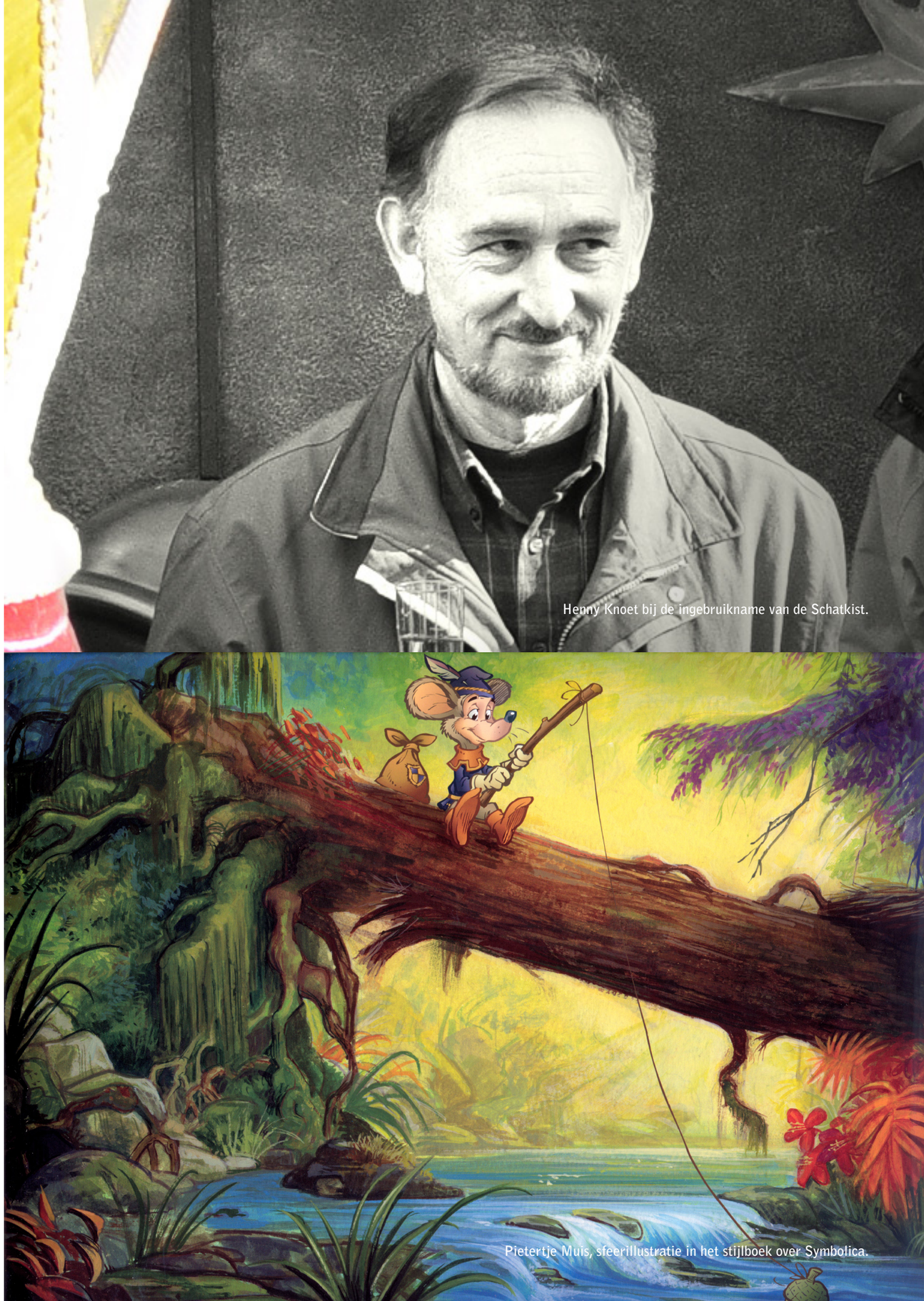

Henny Knoet bij de ingebruikname van de Schatkist.

Pietertje Muis, sfeerillustratie in het stijlboek over Symbolica.

Pardoes de Tovernar, sfeerillustratie in het stijlboek over Symbolica.

‘Ik ben zelf die Evenmaar overgegaan.’

groot, je kunt er eenvoudig naartoe ontsnappen, met een film, of een boek, of gewoon in je eigen dagdromen. Symbolica biedt je de mogelijkheid om in je verbeelding het aardse te ontvluchten, naar een plek die niet op deze wereld terug te vinden is. Symbolica bevindt zich in een eigen universum, de plek is gevrijwaard van alles dat het mensdom zou kunnen aanrichten. Ik vond dat een mooie, filosofische gedachte. Gaandeweg groeide Symbolica steeds groter in mijn eigen fantasie. Achteraf denk ik dat Symbolica misschien juist wel is ontstaan door de beperkingen waar ik binnen de Efteling mee te maken had. Ik heb mijn ei daar nooit kwijt gekund. Je zou dus kunnen zeggen dat de ontwikkeling van het universum van Pardoes ook voor mij een vlucht was. Ik ben zelf die Evenmaar overgegaan.’

‘Je kunt natuurlijk niet fysiek in Symbolica komen. Daarom ben ik ook altijd pertinent tegen een Symbolica-attractie in de Efteling geweest, het is nu eenmaal geen plek waar je in werkelijkheid naartoe kunt reizen. Er viel misschien best een aardige attractievorm te bedenken, maar ik had het hoe dan ook een verkeerde keuze gevonden. Pardoes hoort vanuit zijn functie als symbool los te staan van het onmiskenbaar aardse van de attracties in de Efteling. Moet je eerst gaan lopen meanderen in een wachtrij, en je dan langs zo’n tourniquet wurmen... En dan zit je in een rammelend karretje en word je ook nog eens voortdurend uit je eigen illusie gehaald door je medepassagiers, die zitten te kwalleballen en te schreeuwen. Wanneer je een boek leest of als je een film bekijkt heb je daar allemaal geen last van; daar is de wereld van Pardoes dan ook heel goed voor geschikt. Zodra je zou besluiten om Symbolica als ride te realiseren dan krijgt het iets platvloers, dan kies je ook voor alle randverschijnselen die nou eenmaal aan een pretparkattractie vastzitten. Ik heb daarvoor dus nooit het initiatief genomen.’

‘Zo rond het jaar 2000 was Pardoes overigens nog bijna in een bestaande attractie beland, nota bene in Carnaval Festival! Het was een ideetje van Olaf Vugts om alle Jokies in de attractie te vervangen door Pardoesjes. Dat zag hij als dé manier om Pardoes toch nog een kansje te geven binnen de Efteling, en ik moest daar dan dankbaar voor zijn. Olaf vond het verschrikkelijk vervelend dat ik niet bepaald enthousiast op zijn plannetje reageerde. Olaf bleef er niettemin steeds weer op terugkomen en ik beloofde toen, omwille van de objectiviteit, dat ik erover na zou denken. Ik heb toen wel wat schetsjes gekrabbeld, maar eigenlijk alleen om aan te geven dat Pardoes en Carnaval Festival niet op die manier met elkaar te combineren zijn. Uiteindelijk kwam jaren later Loeki de Leeuw alsnog de plaats van Jokie innemen. Gelukkig. Wanneer Pardoes op die plek was neergezet zou hij gewoon maar een ding zijn geworden, zoals de rest van de Efteling. Olaf vond dat juist geen enkel probleem, hij mocht graag tegen me roepen dat Pardoes gewoon één van de characters was en niets meer dan dat.’

PARDOES GLIPT DOOR DE VINGERS

‘Het moge duidelijk zijn dat er geen millimeter ruimte voor Pardoes was in de tijd dat Ton van de Ven creatief directeur van de Efteling was. Maar toen Ton eenmaal met de VUT was gegaan bleek het kwaad al geschied te zijn en kreeg ik nog steeds geen poot aan de grond. Achteraf gezien is die latere periode voor mij eigenlijk nog wel het vervelendst geweest. Cees Kikstra kwam terug bij de Efteling, onder regie van Ronald van der Zijl. Cees moest structuur gaan geven aan de toekomstvisie van de Efteling. Dat ging uiteraard om de verblijfsaccommodatie, maar het had ook betrekking op het nieuwe beleidsplan voor het park zelf en hoe de wereld van Pardoes daar al dan niet in zou kunnen passen. Toen Cees net weer begon was het in eerste instantie allemaal *ouwe jongens krentenbollen*; ik hoefde helemaal geen afspraken met hem te maken, we konden gewoon bij elkaar binnen lopen en we zouden er met z’n allen voor gaan!’

‘Er verstreken een paar maanden waarin ik helemaal niets meer over de plannen met Pardoes hoorde, dus ik ben het op den duur maar weer eens gaan aankaarten. Cees bleek omgeslagen als een blad aan een boom, en zei ineens: ‘Ik ga je niet overal in betrekken hoor, dan weet je dat vast.’ Toen Kikstra net bij de Efteling was teruggekomen hadden we uitgebreid met elkaar over Symbolica gesproken en Cees reageerde daar in eerste instantie behoorlijk enthousiast op. Maar toen hij eenmaal weer een paar maanden bij de Efteling zat kwam hij erachter dat ik en Pardoes binnen de Efteling eigenlijk geen kans van slagen hadden. Ik werd nog steeds aan alle kanten geblokkeerd binnen de Efteling. Er werd om me gelachen. ‘Het rode gevaar’, werd ik dan door Ton genoemd. Gekscherend, maar toch altijd met de bedoeling zijn misnoegen door te laten klinken. Anderen pikten dat dan op en die gingen dan te vuur en te zwaard tegen mij tekeer. Uiteindelijk dacht iedereen daardoor: met Henny wordt het nooit iets. En toen Kikstra dáár eenmaal achter kwam was het: ‘oei!’ en hierop heeft hij Pardoes van mij losgekoppeld. Cees ging gewoon zelf met Pardoes de boer op.’

‘Cees is buiten mij om bij allerlei bureaus langs gegaan, om Pardoes compleet over een andere boeg te gooien. Je wilt niet weten wat voor ideeën er over de tafel vlogen. ‘Pardy’, zou -ie bijvoorbeeld gaan heten. En de stijl moest helemaal anders. Makkelijker. Daar zaten de hyena’s van merchandise en branding achter, die dachten alleen in termen van geld verdienen en nog eens geld verdienen! Zo snel mogelijk characters uitpoepen en geld verdienen. Cees Kikstra kwam uiteindelijk terecht bij Concept BV in Nieuwkuijk en ik kreeg waarachtig de schrik van mijn leven toen ik vervolgens in de krant moest lezen dat dat bedrijf Pardoes had ‘geadopteerd’. Verschrikkelijk! Dat hoor je dan, als geestelijk vader. Geadopteerd. Pardoes zou een plaatsje krijgen tussen allerlei andere characters in het comic house van Concept BV. Ik werd er helemaal buiten gehouden. Al snel kwam vanuit Concept natuurlijk de vraag: wie heeft Pardoes eigenlijk bedacht? ‘Oh, gewoon een Eftelingmedewerker’, antwoordde Cees. Het stond zelfs zo in de krant: een Eftelingmedewerker. Tot zover de loyaliteit van meneer Kikstra. Ik heb in die periode heel vaak tegen de rand van overspannen aangezeten.’

‘Wie heeft Pardoes bedacht? Oh, gewoon een Eftelingmedewerker.’

‘Ik heb de Efteling uiteindelijk nooit voor de voeten willen lopen’

Heer Paddel, sfeerillustratie in het stijlboek over Symbolica.

EEN IJDEL STREVEN

'Als je dan, als bedenker, helemaal geen copyright hebt op zo'n figuur: dat is vreselijk. Dat is idioterie, het is teruggaan naar de tijd van lijfeigenen. Pardoes is geen product. Pardoes is een gedachtegoed, en dat gedachtegoed is van mij. Pardoes is hier bij mij thuis, in mijn hoofd ontstaan en tegen de verdrukking in heb ik hem in het zadel weten te houden. Dat heeft mij mijn gezondheid gekost, dat heeft me haast mijn relatie gekost. Ik heb hier, als er weer een kansje was binnen de merchandise, tijdens de kerstdagen Pardoesjes zitten tekenen terwijl mijn vrouw samen met mijn moeder in de woonkamer maar een beetje zat te Rummikuppen. Alle tafels in huis lagen dan vol met ontwerpen omdat ik daar op het werk de rust niet voor kon vinden.'

'Ik bleef erin volharden, ook al werd ik vertrapt en verguisd. Ik heb daar zóveel energie in gestopt, tot op het laatst. En ik kan je verzekeren, dat moet elke keer vanuit je tenen komen. Want in Pardoes heb ik letterlijk bloed zweet en tranen zitten, hoor! Steeds weer het positieve erin zien, steeds weer nieuwe hoop bij elke nieuwe directeur die aantrad bij de Efteling... Ik heb wel eens tegen Ronald van der Zijl gezegd: 'Weet je wel dat je een potentiële goudklomp in handen hebt? Dóe er toch eens iets mee! Niet om mij een plezier te doen, maar gewoon om al die mensen die zo graag naar de Efteling komen te verrijken met de uitgebreide wereld en filosofie achter de mascotte die ze al zo lang kennen!' Nou ja, dat is uiteindelijk allemaal een ijdel streven geweest. Het bleef met Pardoes steeds één stap voorwaarts en weer twee stappen terug.'

PARDOES OP EEN SERVETJE

'Ik heb nooit overwogen om naar een ander park te vertrekken, of om zelf iets op touw te zetten. Het klinkt in deze misschien vreemd, maar ik ben een heel loyaal iemand en als ik mij ergens aan verankerd heb, dan laat ik dat niet zomaar in de steek. Ik ben met mijn creatie altijd dienstbaar geweest aan de Efteling. Eerst omdat ik dat wilde, maar daarna omdat ik niets anders kon. Als ik, bij wijze van spreken, Pardoes op een servetje teken, dan is dat servetje van de Efteling. Als iemand interesse zou tonen in dat servetje en zegt: ik zou dat wel willen uitgeven, dan ben ik illegaal bezig. Dat is heel verdrietig. Mijn vrouw, die werkzaam is in het middelbaar onderwijs, liep eens rond met een sleutelhanger van Pardoes. Een leerling riep: 'Hee, dat is Pardoes! Dat is de Efteling!' Marjo zei dan: 'Mijn man heeft Pardoes bedacht. Dat is zíjn creatie.' 'Werkelijk? Maar waarom werkt uw man dan nog?' Och, de perceptie van buitenaf... Het salaris van een Efteling-ontwerper, stel je daar maar niets van voor hoor!'

'Achteraf gezien had ik mijn rechten niet zo moeten verspelen. Dat had Anton Pieck beter voor elkaar. Pieck werkte freelance, op opdracht van bestelling. Alles wat Anton Pieck voor de Efteling heeft gemaakt, ook dat wat in het archief bij de Efteling ligt, het geestelijk recht daarvan blijft verbonden aan de creator. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor muziek, en dat geldt mijns inziens ook voor gedachtegoed. En dat gedachtegoed achter Pardoes: dat is de spil, dáár gaat het om. Niet om de tekeningen. Maar stel nu, ik wil zelf boeken over Pardoes op de markt brengen, en ik verander de namen van personages en locaties, dan kom ik daar misschien mee weg. Maar Pardoes is ontwikkeld voor de Efteling, en de Efteling is een A-merk in Nederland. Daarmee heb je onmiddelijk een ongelooflijke voorsprong, dat is gewoon een stuk aantrekkelijker dan één of ander onbekend figuur. Zo werkt het nu eenmaal.'

WELKE KANT DE NEUZEN OPSTAAN

'Nu is mijn rol uitgespeeld. Kijk, een Anton Pieck is tot aan het einde van zijn leven als adviseur aan de Efteling verbonden geweest. Mij is die betrekking niet toebedeeld. Ze hebben wat ze hebben willen en ze denken dat ze het nu zelf wel kunnen gaan doen. Ik weet niet wat daar nu nog in het laatje ligt. Het is maar net weer welke kant de neuzen op staan. Ik ben benieuwd wat er de komende jaren met het park zal gaan gebeuren. Het zal afhangen van het beleid, maar ik denk dat er de komende jaren vooral geïnvesteerd zal worden in Uitrijk in de omgeving van het Efteling Theater, al is het maar om een connectie te maken met die nieuwe verblijfsaccommodatie. Verder zal de belevingswaarde van Ruigrijk in de toekomst alleen maar beter worden. Ik waardeer de groenvoorziening en de nieuwe aanloop met de tweede brug. Dat ziet er toch fantastisch uit! Nu is er de Vliegende Hollander; straks wordt de hoek waar de Likkebaerd staat misschien eens een keer meegenomen in een nieuw plan. Het park is door de jaren heen heel wat voller geraakt. Het logisch dat je wat nauwlettender gaat kijken wat een nieuwe ontwikkeling voor consequenties heeft. Kleine toevoegingen kunnen nu nog gemakkelijk, maar ik denk dat het heel fijn is voor de bezoeker om ruimte te hebben, ook visueel. Ik denk dat attracties op een zeker moment vervangen zullen moeten worden, als alle andere mogelijkheden uitgeput zijn. Als je de basis van het groen niet wil offeren dan is er een beperking.'

AFSCHEID EN OPVOLGING

'Sander de Bruijn is een voorbeeld van een jonge ontwerper en illustrator waarvan we nog veel zullen gaan horen. Ik heb het volste vertrouwen in die jongen. Ik moest, zoals Olaf dat zo heel subtiel kon zeggen, 'onderhand wel een opvolger gaan regelen'. Sander kende ik al uit zijn stageperiode bij de Efteling. Robert-Jaap Jansen was weliswaar zijn begeleider maar Sander en ik brachten destijds veel tijd samen door en toen ik hem over de wereld van Pardoes en Symbolica vertelde werd hij daar enorm door gegrepen. Het fascineerde hem oprecht. Sander heeft een ontzettend brede kijkwijze, als ontwerper en als illustrator. Ik dicht Sander een aanzienlijke toekomst bij de Efteling toe. Hij ligt ook goed bij de organisatie en dat is bij de Efteling van onschatbare waarde.'

'Het is niet zo dat ik stond te trappelen om te vertrekken. Als ik de kans had gekregen dan was ik ongetwijfeld nog een tijdje doorgegaan, maar op een zeker moment begon men te praten over mijn opvolging en er werd me gevraagd hoe ik mijn receptie wilde. Het ging me aan het hart, maar ik raakte uiteindelijk wel aan het idee gewend. Ik heb nog een aantal projecten afgewerkt, deels thuis, deels bij de Efteling. Ik had er gelukkig nog een poosje een eigen hoekje. Om de voortzetting van de wereld van Pardoes en de zijnen zeker te kunnen stellen heb ik een uitgebreid stijlboek achtergelaten. Hierin zitten de de benodigde illustraties en omschrijvingen die als leidraad kunnen gelden voor de Efteling en voor eventuele externe partijen. Ik heb met het stijlboek gezorgd voor een fundament waarop de wereld van Pardoes de Tovernar door anderen kan worden voortgezet. Ik denk dat het goed is dat het op een zeker moment zo gaat. Zelf kon ik die beslissing niet nemen. Het moest, het moest. Ik zal wel proberen om het proces een klein beetje te blijven volgen. Mijn solidariteit blijft bij de Efteling. Ik heb ze uiteindelijk nooit voor de voeten willen lopen.' ●

NAWOORD

In het najaar van 2008 leek Henny Knoet er eigenlijk niet meer op te rekenen dat de Efteling alsnog de waarde van geesteskind Pardoes zou gaan inzien. Het kan verkeren. In mei 2010 werd bekend dat de Efteling plannen smeedde voor Hartenhof, een attractie naar het paleis in de hoofdstad van Symbolica. Hartenhof werd ontworpen door Sander de Bruijn - wiens Raveleijn een jaar later gerealiseerd zou worden, waarmee Henny's voorspelling omtrent de carrière van deze jonge ontwerper al spoedig bleek uit te komen.

Hartenhof laat door twijfels over het transportsysteem en de grote investering voorlopig nog wel op zich wachten, maar de Efteling verwezenlijkte met de opening van restaurant Polles Keuken in 2012 in elk geval alvast een eerste deel van het Rijk der Fantasie: een waarachtig stukje van Symbolica in de Efteling.

In 2011 bracht de Efteling 'De Magische Wereld van Pardoes' in elf afleveringen tot leven op televisie en in boekvorm, waardoor bijna vijfentwintig jaar nadat de kleine tovernar voor het eerst door Henny op een papiertje werd gekrabbeld alsnog iedereen in Nederland kennis kon maken met het paleis van koning Pardulfus, de slechterik Pantagor en de betoverende vriendschap tussen Pardoes en prinses Pardijn.

De toekomst van Pardoes bij de Efteling ligt nog in het ongewisse, maar de Evenmaar is in elk geval al heel wat dichterbij ons allemaal gekomen dan Henny in zijn tijd bij de Efteling ooit had durven dromen.

Redactie Eftelist
8 oktober 2013

UIT DE GESPREKKEN MET EFTELIST HENNY KNOET

Dertig jaar lang was Henny Knoet als vormgever en ontwerper verbonden aan de Efteling. De projecten die hij onder zijn hoede kreeg reiken naar beide uiteinden van het Eftelingspectrum: van de Kleuterhof en Monsieur Cannibale tot aan de gevangenisscène in Fata Morgana en twee schitterende sprookjes op het Herautenplein.

Gedurende al die jaren deed zich slechts een enkele keer de gelegenheid voor een interview voor, maar nooit kreeg hij echt de kans om zijn verhaal te vertellen. Daarom schoof Eftelist in 2007 en in 2008 aan tafel bij de ontwerper, voor een buitengewoon openhartige gedachtewisseling over zijn werkzaamheden, met bijzondere aandacht voor zijn geesteskind Pardoes de Tovernar.

Uit de gesprekken met Eftelist - Henny Knoet geeft een inkijk in het leven van de ontwerper en werpt een unieke blik achter de schermen van de Efteling, vanuit een nieuw perspectief.